

Фото Б. Гдаля

Фотопогляд «ГОЛОС ПЕРШО СКРИПКИ»

Дні в номері:

Обираймо!

стор. 4

Суржикізація.
Спадок
чи набуток?

стор. 6

Павло
МОВЧАН
— поет і
політик,
в день
65-ліття

стор. 8—9

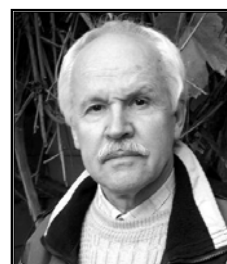
Опера
переживе
попсу

стор. 11

Щаблі історії

стор. 12—13

Портрет
землі

стор. 14

Лемківська
ватра

стор. 15

СМАК ВІЛЬНОГО ВИБОРУ

Вітаю вас, дорогі читачі!

Цьогорічний липень, здається, прийшов до нас не лише з медами. Принаймні є люди, готові кинути в кадуб, банку і, навіть, у малесеньке горнятко вашого меду велику ложку свого дьогтю.

Справа не лише в президентській кампанії, в тому політичному протистоянні, на фронтах якого, попри всі угоди, використовуються найбрудніші технології, — як уже оприлюднені, так і ті, що грядуть. Річ у тім, що наше суспільство, ми з вами дозволяємо їх використовувати. Принаймні за останні півроку мені не довелося чути й бачити жодної успішної акції, яка б закрила фонтан брехні. Про що йдеться?

Ось, скажімо, зо дня в день двоє панів з каналу "1+1" вправляються у злослів'я, виквецюючи дьогтем лідера "Нашої України" Віктора Ющенка (без оголошення в програмі телебачення, до речі). То там, то тут зринають обурені голоси, що намагаються зупинити двох хвацьких діджеїв, що тиснуть на наші барабанні перетинки й мізки гуркотом людодіських барабанів. А що, панове телеглядачі, чи не варто застосувати давній і випробуваний порядним товариством засіб — бойкот? Як-що їх немає в телепрограмі, нехай не буде й на екрані! Бодай вашого домашнього телевізора. Вплинути на власника цього каналу нам не вдається. Але натиснути на кнопку, погасивши екран у власній квартирі, може кожен із нас. І так щоразу, як тільки побачите на екрані тарганячі вуса чи пітну лисину. Скажіть першими "На добраніч!" двом провокаторам. По-перше, збережете електроенергію. По-друге, рейтинг цих каналів і службова пиха впадуть. По-третє, засвідчите, що ви — люди на вільного вибору. Заперечуєте, що моя пропозиція наївна? Що вам кінце необхідно послухати їх, аби знати, як боротися з опонентами? Так саме на це й розраховані їхні нахабні монологи, які, до речі, не припускають заперечень чи діалогів! Хіба хоч один із незгодних був допущений в телефір цього телеканалу із власними запереченнями? Хтось дослухався до вашої думки — ні, не

опозиційної, а просто — споживацької? Митьки переконані, що за п'ять хвилин двадцять, щовечора, ви покійно розкриєте роти для чергової ложки зі смолою і підставите власні вуха для глевкої локшини. І так само покійно, хоч і без споживацького апетиту, проковтнете. Панове, не варто так беззастережно забувати новітню історію! Коли майже сто років тому на одному з кораблів матросам подали червиву солонину, то команда не лише добряче натерла сити ріпу кокові, а й розпочала революцію, не забувши принагідно викинути за борт капітана. Нам же варто лише "революційно" натиснути на кнопку. І по всьому, по митьках тобто. До речі, за ті кілька вивільнених хвилин спробуйте проаналізувати, якими уявляють вас і ваших близьких оті гельмінні піар-технології, завезені зовсім не з норвезькою рибою, а значно з ближчих широт. Прокрутіть (подумки) перед очима рекламу: ось ви зранку, з тяжкого похмілля після зайвих мілілітрів, оживаєте від жінчиного бадьорого: "Любий, ти вже прийняв алькаприм?" (Така ось трансформація алкогольної нетерпимості сучасної Одарки до сучасного Карася, який "випив чарочку, не більш"). Освятивши себе пахощами дезодоранту, здатними підкорити й дівоче, й бичаче серця, заплющившись від насолоди при споживанні бульйону з кубиком чогось жовтенького і розплющившись від смаку жуйки, що додає вам гонору й сили плейбоя, поспішаєте на роботу, де вас чекає шеф, пропадаючи без "Миргородської", пропахлі м'ятою довгоногої колежанки з пофарбованим волоссям без лупи і з чимось таким, про що ви здогадуєтеся, але ще не настільки здуріли, аби про це говорити. Сяк-так доживаєте до вечора, пообідавши "Орбітом", і, нарешті, втрапляєте в компанію "справжніх пацанів", сидите, "як боги", "Хортиця" стирає у ваших мізках будь-які інші, крім горілчаных, асоціації — скоріш додому, до ящика, де черговий митько вражає вас своєю обізнаністю там, де пригодилися б "Tide" чи "Gala", але, схоже, білий одяг не для цієї передачі... Так виготовляється скаламучена суспільна свідомість для нашої країни, яку за-

ЗІ ЩОДЕННИКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

топляє не прибутна, а вимиваюча хвиля інформації... Вимити з кожних мізків кожну самотійну думку, власну позицію, індивідуальний погляд, здатність обирати й відчувати себе обранцем часу, долі, власних смаків і бажань. Знівелювати особистість, зашугати її до відсутності будь-якої самоповаги, зруйнувати будь-які надії та авторитети, принизити святині — така ось ідеологія в Україні, позбавленій національної ідеології. Розрахунок тих, хто розробив і здійснює нині свої піар-технології, не такий уже й мудрий та новий. Десятиліттями радянський люд тримали на протиставленні "біле—чорне" (тобто, "червоне—біле", "червоне—жовто-блакитне", "радянське—антирадянське", "комуністичне—децидентське" і т. д.). У мізках старшого покоління Мальчиш-Кибальчиш ще й досі воює з Мальчишом-Плохишом, Павлік Морозов — із дідом-куркулем, червоноармієць — з Петлюрою, самостійники — з інтернаціоналістами й тому подібне. Це — стереотипи радянські. Замінити позитивні "фішки" тої системи на стереотипи нинішньої влади, використати генетичний, утробний переляк, посіяний нищенням всього інакомислячого, самодостатнього, незалежного, — чи не подібні підробки розпізнаємо в нинішніх піар-маневрах, що розгортаються на українській території, маючи на меті одне: відвернути українця від українського вибору.

Для тих, хто голосуватиме "за краще вчорашнє життя" вже наготові слоган "Вся надежда — на Петра!" (І справді, надію на нього покладають неабияку: двічі ватажок комуністів виводив у другий тур нині діючого Президента Леоніда Кучму і... збавляв обороти, програючи "свой последний и решительный бой"). Оскільки нинішня виборча карта дещо змінилася, то на додачу до козирного червоного короля на стіл викинуто ще кілька — теж червоних — валетів та одну войовничу даму.

Закінчення на с. 5

Після відвідування концертів класичної музики я завжди проймаюся почуттям очищення, полегшення, польоту. Хочеться жити й діяти. Дисонанси, тривоги, проблеми, що нагромадилися в організмі, дивним чином розсмоктуються, і в душі запаює спокій гармонії. Хоча, здавалося б, скільки драматичних історій, висповіданих Оксаною Яровою, довелося пережити за вечір.

Оксана Ярова... Незважаючи на молодість, ця співачка вже добре znana серед цінителів оперного мистецтва, вона володіє сильним сопрано, котре однак дуже красиво звучить практично по всій теситурі: від верхнього фа до нижнього до. Що й казати, "закваска" у неї ґрунтовна — Київська консерваторія, клас знаменитого педагога — народної артистки СРСР Євгенії Мірошніченко. З 2002 року Оксана Ярова — солістка Національної опери.

Але зараз мова про інше амплуа співачки — Оксана успішно виявляє свій талант і як виконавиця камерних творів. У її репертуарі — композиції різних епох і напрямків — від строгого Баха до жагучого Россіні й щемливого українця Михайла Жербіна.

— **Оксано, Вас не засмучує, що яка-небудь Глюкоза, котра й нотної грамоти не знає, і голосу не має, відома всюди й збирає величезні зали, а Ви, власниця чудового сопрано, співаєте для кола обраних?**

— Що поробиш, у нас шалено популяризують фантик, а не саму цукерку. Такий у нас поки менталітет. Це на Заході імена оперних співаків широко відомі, й до них дбайливо ставляться.

Але в моєму серці немає заздрості. Навіть якщо на мій концерт заблукать шанувальники Глюкози чи "Тату", я буду співати й для них. Інша справа, що ходять, звичайно, ті, хто розуміє й любить високе мистецтво. У їхніх очах запалюється піднесення-розуміння, і це мене стимулює та надихає.

В Андріївському храмі я співаю винятково камерний духовний репертуар. Наприклад, тут пролунали дві геніальні й зовсім різні "Ave Maria" — Й.-С. Баха та Ф. Шуберта. Моцартівські "Алілуя", "Vorrei spiegarvi oh Dio", "Царицю ночі" довелося зняти через... фінансові проблеми: оркестровки розраховані на великий склад симфонічного оркестру, але!.. Справа ця, як ви здогадуєтеся, дорога, тому довелося обійтися ансамблем із 12-ти музикантів, і під нього вибудовувати програму.

— **Ви співаєте, окрім як українською та російською, також англійською, французькою, італійською, іспанською мовами. Ви розумієте, про що співаєте?**

— Безумовно! Без цього просто неможливо донести твір до сердець слухачів. Це все одно, що нюхати квіти через целофан.

— **А чи траплялося так: вилетіли з пам'яті слова і — все?**

— Усяке буває, іноді збиваюся. Я ж не робот; як усяка жива людина, можу щось забути.

— **А яким чином виходите зі становища?**

— Викручуюся! Беру відразу, як кажуть, мізки в руки, спрацьовує якась реакція моментальна. Це як на дорозі, — якщо ви водите машину, то повинні знати: миттєво реагуєш на ситуацію. Якись слова підставляю, змінюю місцями куплети, а де й просто ля-ля-ля співаю... Але таке, Слава Богу, трапляється укрій рідко.

— **Хто ваш головний рецензент і критик?**

— Я сама. Ніхто так точно не підкаже й не оцінить, що було гарно, а що погано, як внутрішнє "я". Після концерту я приходжу додому й усе заново "прокручую", аналізую. Потім уже йдуть підказки збоку: диригент робить зауваження, педагог у театрі...

— **А як реагує на мамину творчість донечка Христина?**

— Вона ще маленька, їй

— Жажливе спустошення. Я думаю, що всі творчі люди цим страждають. Щораз у душі виникає якась порожнеча, почуття тупика, тому що відбувається колосальний викид енергії. Але треба набиратися нових сил і йти далі.

З іншого боку, це добре, коли порожньо. Повне спустошення — це знак того, що концерт удався. Інакше ти почуваєш, що щось недодала, недоробила, й тобі хочеться наступного дня терміново реабілітуватися. А от коли співаєш на емоційній межі та без огріхів, тоді виникає всередині вакуум, який наступного дня заповнюється під зав'язку — натхненням!

— **Що змушує співати? Наприклад, на тлі неприємностей, утоми або нерозуміння...**

— Мій педагог Євгенія Мірошніченко сказала: "Мабуть, так хотів Господь. Спів — це стан душі". Тобто,

свята-концерти "Перлини світової музики", надаючи молодим артистам можливість вийти на публіку в черговий раз. Мені, наприклад, дуже цікаво з атмосфери оперного театру занурюватися в атмосферу камерного залу — відбувається своєрідна зміна декорацій. У театрі — більше голосу, більше емоцій, тому що там оперний зал, його треба озвучити. В Андріївській церкві зовсім інша аура, тут необхідно переключатися на камерну програму: співати акварельно і в той же час більш точно, я б сказала, — більш інструментально.

— **Що потрібно, щоб голос звучав?**

— Режим. У поняття режиму я включаю дієту на базі доброго харчування, сон не менше 8—9 годин: вокаліст повинен гарненько висипатися. І ретельно продуманий графік занять, тому що, як тільки ти випадаєш із цієї колії, — подих сідає, го-

факт. Адже що таке — співати Моцарта? Якщо ти співаєш Моцарта, то ти, в принципі, співаєш усе. У нього математика в оболонці поезії, там немає вердівських пристрастей, децибел, усе так точно й тонко продумане, що найменший невпевнений рух — і ти випадаєш.

— **Якими ще несподіванками вражаєте публіку?**

— Далеко не всі сопрано співають такі арії, як Лакме з однойменної опери Деліба, Царицю ночі з опери Моцарта "Чарівна флейта", Ізраїльтянку з опери "Самсон" Генделя.

— **Що слухає оперна співачка на побутовому, так би мовити, рівні?**

— Ніщо людське мені не чуже. Коли я працюю, віддаю перевагу, звичайно, класиці. А коли хочеться відпочити, — вмикаю радіо. Ви, напевне, здивуєтесь, але мені подобається Меладзе, не так його голос

дуже великі гроші! На жаль, роздобути сьогодні такого серйозного спонсора чи мецената — нереально.

— **Що найбільше засмучує?**

— Загальний культурний рівень. Він дуже низький.

— **Що може переломити ситуацію?**

— Прихід до влади культурних людей. А втім, повинна констатувати, що період катастрофи, який мав місце в 90-х роках минулого сторіччя, минув. Зараз ми, так би мовити, вилітнуємося. Принаймні в оперному театрі я відчуваю конкретні зміни на краще, стало більше можливостей, подивіться, скільки втілюється чудових вистав: і "Джоконда" А. Понкієллі, і "Турандот" Дж. Пуччіні, й "Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича, й "Мазепа" П. Чайковського.

Театр, слава Богу, народжує репертуар, і його здобутки необхідні нашим людям.

— **Тобто, Ви стверджуєте, що інтерес публіки до опери помітно пожився?**

— Так, певний сплеск спостерігається. За останні кілька років театр розквітнув. Я часто буваю на спектаклях, незалежно від того, беру участь у них чи ні, — я йду і слухаю — мені це цікаво й важливо. Нині в нашому театрі таку кількість чудових голосів зібрано — просто клондайк. У світі таких вокалістів на пальцях перерахувати. Ну, славаляться театри — хто баритон, хто сопрано, а тут у сукупності всі голоси зібрані. Коли слухаєш, просто дивуєшся: красиві фактурні тембри, сила, гнучкість, політ! Україна цим багата, нас Господь Бог не обділив, інша справа, що все це захочувати треба.

— **Виходить, скептичні вислови, що в ряду світових оперних театрів (про італійську Ла Скала й американську Метрополітен-оперу, мовляв, і взагалі згадувати не треба) ми маємо дуже бліденький вигляд, це все — інсинуації?**

— До загального рівня постановок (чарівна сила фінансування!), звичайно, нам іще далеченько. Ми до цього йдемо. Але за якістю голосів, за силою звуковою, за колоритом наші артисти один за одного кращі. А з самих тільки сопрано у нас можна вражаючий ансамбль створити! А які басы молоді в театр прийшли! У наявності серйозна конкуренція, і слава Богу, що вона є, від цього театр тільки виграє.

— **Артист живий мрією. Про що мрієте?**

— Справді, я зараз долаю гору, в моєму активі партія Віолетти з "Травіати" Джузеппе Верді. Я готова в новому сезоні співати Лючію в опері "Лючія ді Ламермур" Гаетано Доніцетті, далі намічені партії Джильди в "Ріголетто" Верді, Марфи в "Царевій нареченій" М. Римського-Корсакова. Мрію вивчити партію Розіни в "Севільському цирюльнику" Россіні. От така мрія-мінімум, таке я собі завдання поставила. А там — як Бог дасть.

• Володимир КОСКІН

ОКСАНА ЯРОВА: «ОПЕРА ПЕРЕЖИВЕ БУДЬ-ЯКУ ПОПСУ»

Дві чайки на тихій воді... Червоніє смуга заходу. До широкої ріки підступають загадкові дерева. Душу обіймає тиша, що увібрала в себе пташиний щебет, співучий аромат різнотрав'я і музику мрії, спрямовану до прекрасного — у піднебесся.

Я відкриваю очі — й переді мною тендітна фігурка співачки, з вуст якої злітає:

— Пливе моя душа, мов човен золотий...

У стінах Андріївської церкви звучать "Перлини світової музики". Діючі особи: камерний оркестр симфонічної капели "Ренесанс" під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України Йосипа Франца та солістка Національної опери України імені Т. Г. Шевченка Оксана ЯРОВА (сопрано). Лунають Моцарт, Гендель, Кореллі, Бах, Шуберт, Жербін...

5 років, тому вона належить до тієї категорії людей, що є моїми шанувальниками, але не критиками. От про мене недавно вийшла стаття в одному глянсовому журналі, мені дуже неприємно було читати відсебеньки. Ні, мене не паплюжили, просто написали те, чого я не говорила. Сиджу й ледве не плачу. А Христина мені говорить: "Знайшла, через що серце рвати. Адже ти ж усе правильно робиш, мамо". Вона мене дивним чином заспокоїла — не дарма говорять, що вустами дитини промовляє істина.

— **А що Ви відчуваєте після концерту?**

Бог вручив тобі цей дар (хрест), і ти мусиш його нести. Голос — це як небесна печатка, і ти не повинна противитися, ти зобов'язана свій дар роздавати.

Знаєте, від чого творчі люди страждають? Від незатребуваності. Коли немає можливості свій талант реалізувати, — це найстрашніше. Тому я безмежно вдячна художньому керівникові й головному диригенту симфонічного оркестру "Ренесанс" — заслуженому діячеві мистецтв Йосипу Францу за те, що він проводить "Музичні вечори в Андріївській церкві". Й. Франц постійно організовує там

лос сипне, хрипне тощо. Постійна дисципліна. Дуже сувора дисципліна.

— **На концертах дуже часто ловлю себе на тому, що у виконавця в програмі знову "джентльменський набір" опусів. Тобто, знамениті хіти кочують із репертуару в репертуар, мимоволі набиваючи оскому. Чи шукаєте Ви цілеспрямовано рідкісні твори, щоб здивувати слухача?**

— Неодмінно. До таких творів належить, наприклад, моцартівська арія "Vorrei spiegarvi oh Dio..." ("Нехай моє сумне зітхання..."). Її співають світові співачки, але у нас в Україні — практично ніхто. Треба мати гарну школу для того, щоб це співати. І завдяки Євгенії Мірошніченко, звичайно, я цю арію подужала. Це була дуже нелегка праця, — поки я працювала над нею, думала, що залишусь без голосу. Тепер я одержую величезну насолоду, коли її співаю. Це та перлина, що справді гідна світових сцен, але її співають обрані співачки, що мають високу техніку, володіють величезним технічним арсеналом. Це я кажу не для того, щоб похвалитися, це просто

(голос якраз — спірне питання), скільки його пісні й тексти, вони приваблюють щирістю й романтичною ніжністю. Дуже подобається Алла Пугачова — своєю внутрішньою силою, артистизмом. "Куда уходит детство?", "Айсберг" і навіть "Привет, привет. Пока, пока..." — так, як Пугачова, ніхто вже не проспівав. Як особистість, як співачка-театр вона мені вельми імпонує. Хоча вокал, самі розумієте, далеко не найкращий. Ще подобається Валерія. На українській естраді — Женья Власова. У неї є голос, зовнішність, свій стиль, свій напрямок у попмузиці. Руслана? Це все промоушн, на мій погляд.

— **Ваше ставлення до Миколи Баскова?**

— Якщо на небі запалюються зірки, виходить, це комусь потрібно. Якщо він затребуваний, нехай собі співає. Але я б не хотіла піти таким шляхом, я хочу залишитися в тім руслі, в якому рухаюся, — винятково опера, класика. Не повинно бути: і вашим, і нашим. Повинно бути: або — або. Хоча, бачите, він затребуваний, подобається, розкручений, я знаю, що його концерти просто на "ура" проходять. Але якби мені запропонували такий сольний концерт, я б, мабуть, відмовилася. Інша справа — взяти в програму геніальні оперні арії та зробити розкішний концерт із величезним оркестром у палаці "Україна". О-о, це все

ПАЛІТРА

Живопис по левкасу — основи, на якій у давні часи писали ікони, що згодом ставали чудотворними, — не тільки зримий, а й промовистий, входить у відкрите глядацьке серце. І це — одна з таємниць картин Олександра Судакова, яку не поясниш лише професійною майстерністю. Краєвиди рідної землі, здається, дихають, ніби в них пульсує енергія Сонця. І не віриться, коли чуєш, що починав свій творчий шлях митець у пошуках абстрактних. Звання заслуженого художника України — відзнака, яка прийшла до нього тільки в цьому році, хоча відзначив він уже шестидесятиріччя.

Олександр Судаков народився на Луганщині, навчався і досі працює в Харкові. Його активна людяність потребувала віддачі в громадській роботі, і тривалий час художник працював у керівництві Харківської організації Спілки художників, допомагаючи колегам, і не прагнув для себе якихось вигод. Але настав час, і живопис по левкасу заволодів його часом неподільно. Рідна земля з її рівнинами, горами і пагорбами, ріками, лісами й небесами, де хмари налягають на тонкий світ, відкрилася його душі своєю мудрою красою. Звісно, настав час випробувань. Адже і найменшу роботу, і велике сюжетне полотно пише Олександр Судаков однаково довго. А душа, яка пізнала істинну цілісність у творчості, вже не могла відволікатися на вигідні замовлення.

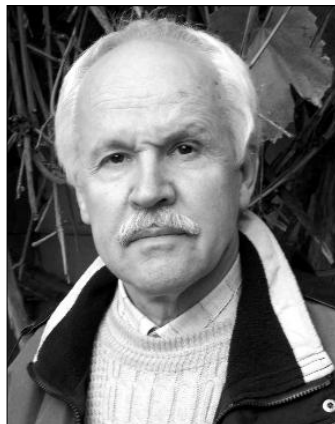
Як відомо, чесноти, не втрачені в горні випробувань, бувають відзначені звище: Олександр Судакову допомога прийшла несподівано, хоч і за-

ОЛЕКСАНДР СУДАКОВ — «ПОРТРЕТ ЗЕМЛІ»

кономірно, через професора-хіміка Бориса Гриньова. Він став захопленим колекціонером творів художника, а почасти і його меценатом. На виставці «Портрет землі» в галереї «Мистець» було представлено чимало картин із його особистого зібрання. Втім, чимало чудових картин Олександра Судакова зберігаються в музеях України і приватних колекціях зарубіжжя. Його картини елегантні, в них буває поєднаний аскетичний дух земної природи, яку устремлінням у не-

бо завершує білостінний монастир, і чується ніби срібний дзвін, що сповіщає про вечірню службу, і єднається людина з Усевишнім через проявлений ним світ. А поряд — біла коза серед духмяного різотрав'я дивиться спокійно й проникливо на глядача. Та біла дорога його дитинства, що широко пролягла на картині між простих будинків українського містечка, перспективою іде вгору, де, знов-таки, виразно й надійно височіє на тлі хмар дзвіниця православної

церкви... Дорога вивела художника до правдивого усвідомлення його призначення у вже обраний та досягнутій професії.

Утім, не тільки патріархальні краєвиди, хоч їх чимало було представлено в галереї «Мистець». Картина, присвячена пам'яті Максиміліана Волошина, — гірський краєвид, де звучать зовсім інші фарби, адже правдивість південних контрастних кольорів привносить мажор і реальну земну піднесеність у простір навколо.

Олександр Судаков кілька десятиліть бере участь і в республіканських, і в колишніх всесоюзних, і в зарубіжних виставках, але жодна зустріч із його картинами стає новим одкровенням для глядача. А цей «Портрет землі» в київській спілчанській галереї «Мистець» ненав'язливо навчає нас любити й цінувати кожну мить цього життя, яке кожен із нас може по-своєму зробити кращим.

Ганна КОЗАЧЕНКО

ДОЛЯ ТАЛАНТА

Так написав у передмові до своєї книги «Українські співаки у спогадах сучасників» автор-упорядник Іван Лисенко. Вона вийшла в 2003 році в американському видавництві М. П. Коця та київському «Рада». Герої 780 ілюстрованих сторінок — сто двадцять оперних і концертно-камерних співаків XVII—XX століття. Композитори, диригенти, режисери, співаки, письменники, а часом і просто шанувальники вокального мистецтва розповідають про володарів унікальних голосів, їхню виконавську майстерність, уводять читача в атмосферу театального життя різних часів, подають чимало цікавих фактів з історії української культури.

Рідкісні голоси, які розчулювали публіку в Петербурзі та Москві, Києві, Харкові, Львові, Свердловську, в Парижі, Болоньї та Мілані, Варшаві, Відні, Чикаго, Нью-Йорку, — мали українське коріння, що наснажувало їхню творчість на чужих теренах.

Деякі спогади прислужаться вокалістам як підручник. Чужими і своїми спогадами Іван Лисенко відкриває нам таїну вокалу, непересічні особистості, які з ідеологічних причин були в нас несправедливо забуті. Саме Лисенко повернув Україні, київській опері, дивовижну Марію Сокіл. У 1945 році вона разом із чоловіком, композитором А. Рудницьким, здійснила велике концертне турне

НАТХНЕННЯ

Концерт проходив у більш ніж скромній обстановці. Ні журналістів із камерами, ні скупчень людей за інтересами — все стримано і спокійно. Непомітно на сцену вийшла жінка в чорному, яка оголосила виконавця та виконуваний твір і так само непомітно пішла. Майже одразу з'явився і сам виконавець. Він спокійно відреагував на відносно жваві оплески і мовчки присів на стілець, поставивши перед собою інструмент. Ще мить — і смичок торкнувся струн. Саме тут і відбулась та сама таємниця народження музики зі шматка дерева, струн та людського серця. Дивлячись на Ірме Кальмана у ці хвилини, важко було уявити, що це людина. Якби не уривчасті подихи, можна було б подумати, що він — такий же інструмент, як і його віолончель. Музикант уявлявся частиною музики, невіддільною від

СКАРБИ НЕБЕСНІ...

«Відомий український театральний діяч Амвросій Бучма говорив, що в мистецтві актора є щось трагічне. Справді, кожен митець залишає по собі спадщину: письменник — книги, художник — полотна, композитор — музику. Ну, а що залишає актор чи співак? Сьогодні зіграна роль чи проспівана партія вже не повториться. Звичайно, існують платівки, компакт-диски, які допомагатимуть нащадкам знайомитися з цими унікальними голосами. Але не всі платівки доносять до нас справжню якість голосу. Крім того, не всі співаки довіряли грампласту. Не всім надавалася така можливість у радянські часи».

по США та Канаді. А виручені 10 тисяч доларів переслали в Радянську Україну. Однак що патріотичну акцію наш уряд не оцінив, про неї не було жодного рядочка в періодичній пресі. Вперше Іван Лисенко розповів про це в газеті «Культура і життя» у 1990 році.

Випускник філологічного факультету Харківського університету, редактор видавництва, викладач, журналіст більше 20 років по крихті збирав безцінні скарби пам'яті. Розшукав матеріали про українських вокалістів, не відомих навіть серйозним дослідникам. Протягом двадцяти трьох років рукопис «Словника співаків України» перебував у видавництві «Музична Україна». Та й не дивно. Адже в списку 1200 творчих біографій співаків від часів Київської Русі до наших днів було багато репресованих українських інтелігентів або таких, які прослав-

ляли українську вокальну школу в еміграції.

І лише в 1997 році, завдяки меценатству Мар'яна Коця, у його видавництві при допомозі Ліги українських меценатів та видавництва «Рада» був видрукуваний «Словник співаків України». Основні кошти на видання надав Ераст Гуцуляк.

Через шість років автору пощастило видати продовження «Словника...» у вигляді спогадів.

«Іван Лисенко подає нам дорогоцінний приклад праці справді самовідданої, — написав у післямові до «Словника» Михайло Слабошпицький. — Якби бодай третина людей в Україні працювала саме так, то ми б подавали гуманітарну допомогу Америці й Канаді, а не навпаки».

Надія ОНИЩЕНКО

ТАНОК СТРУН І СМІЧКА

У Національному будинку органної та камерної музики відбувся виступ сербського музиканта Ірме Кальмана. Специфіка концерту полягала в тому, що твори Баха, Кодая, Лігеті, Букіні та інші були виконані на одному лише інструменті — віолончелі. Проте навряд чи такий інструментальний склад поступиться, наприклад, симфонічному оркестру. Взагалі, поняття «краще» або «гірше» тут зовсім недоречні. Просто відбулося справжнє диво музики.

чарівної гармонії звуків. Він знову набував людської подобу, коли після виконання твору кланявся, відповідаючи на оплески глядачів. Після чого знову повертався для того, щоб продовжити божественний танок струн і смичка.

Ірме Кальман грав переважно без нот. Лише один твір свого земляка Еміля Петровича він виконав в окулярах, дивлячись у партитуру, змусивши присутніх засумніватися у тому, що це і є той самий

музикант, який грав перед цим. Голос виконавця глядачі почули лише один раз у кінці концерту, коли він оголосив сербському про те, що заграє каприз Ніколо Паганіні.

Закінчився концерт так само скромно, як і почався: стримані оплески, букет квітів, подарований віолончелісту. Та річ, безумовно, не в оваціях і навіть не в квітах. Навіщо вони великому мистецтву?

Михайло ТОЛМАЧОВ

ПЕРСОНАЛЬНА ВИСТАВКА

СКУЛЬПТУРА — ЦЕ ХАРАКТЕР

Нещодавно в приміщенні виставкової зали Національної спілки художників України у Херсоні відбулася презентація персональної виставки робіт скульпторів родини Шапків — «Мій рідний край», — присвяченої дев'яносторіччю Івана Григоровича Шапка, який народився в день найдовшого сонцестояння далекого 1914 року в с. Кузьменка Чижминського району Башкортостану (Росія). Після закінчення середньої школи навчався в Одеському державному художньому училищі імені М. Б. Грекова.

Іван Григорович належить до покоління людей, через життя яких пройшла жорстока війна, в перші дні якої він пішов добровольцем на фронт. Брав участь в обороні Одеси, пройшов торттури полону... І все ж вижив. Тож своє навчання в художньому училищі закінчив уже після Великої Вітчизняної війни. З 1952 р. по сьогодні бере участь у Херсонських обласних, усеукраїнських та зарубіжних виставках. З 1967 року Іван Григорович Шапко — член Спілки художників України. У 1959 році авторська робота Івана Шапка — пам'ятник О. Д. Цюрупі — встановлено у м. Цюрупинськ.

«Скульптура — це характер», — уже понад 50 років своєю творчої праці стверджує один із засновників Херсонського скульптурного цеху Іван Шапко. Серед його творів — образи переможців Великої Вітчизняної війни (пам'ятник Герою Радянського Союзу Дмитрові Гридасову, встановлений у центрі с. Рубанівка Великопелетиського району), а також і відомих митців світового мистецтва — Ван Гога, О. С. Пушкіна, Г. Сковороди. Протягом своєї творчої діяльності скульптор неодноразово звертався до образу Великого Кобзаря. Широке визнання отримала його робота «В неволі», створена в 1964 році до 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Твір експонувався на виставках у Києві й Москві та був придбаний Міністерством культури України.

Іван Григорович має хист чітко відображати всі риси, настрої та переживання людини, володіє чуттям у виборі матеріалу, вміє відкрити в ньому приховані таємниці й примушує жити його своїм життям. Так, наприклад, чудово втілено в портрет нашого земляка — славнозвісного поета, просвітянина Леоніда Куліша (1968 р., тон. гіпс), родзинку його творчості — українське звучання.

Найбільше вражає своєю неперевершеною експонат виставки — портрет сенсу життя скульптора — робота по дереву «Натхнення» (1989 р.). Тож не даремно прототипом найголовнішої роботи Івана Григоровича є його син Юрій Шапко, який продовжує торувати творчу путь батька. Пензлю наступника належать пейзажі рідного міста («Моє місто», «Зимовий Херсон»), ноктюрни про дітей («Сон», «Дитина спить») та жінок («Вечір», «Дівчина»), керамічні та гіпсові настінні вироби, а також оригінальні скульптури («Янгол», «Дощик», «Жайворонок»). Творчість Юрія Шапка вражає розмаїттям образів та ідей, а головне — несе в собі інтелект та красу загальнолюдських цінностей, поєднаних із національною самобутністю особистості.

На адресу ювіляра звучали теплі та щирі сердні привітання від родини, колег, друзів та людей, які поважають і цінують нелегке мистецтво скульптора. Сподіваємося, що слова народного художника України Володимира Чуприни: «У цій виставковій залі ми відзначали 60-ти, 70-ти, 80-ти, 90-річчя Івана Шапка, тож давайте зустрінемося тут і на 100-річчя митця з новою колекцією його робіт» — здійсняться.

Євгенія ПІКУЛЬ,

голова Цюрупинської районної організації ВМГО «Молода Просвіта»

ЕКЗОТИКА

ФОНТАН-МИСТЕЦТВО ІНДІЙЦЯ ШРІ ЧІНМОЯ

Культурне і мистецьке життя Києва напрочуд концентроване, розмаїте й цікаве. Іноді натомість трапляються просто неординарні події, наприклад, приїзд у столицю художньої виставки феноменального індійця Шрі Чінмоя. Приємність полягає ще в тому, що ця унікальна виставка, окрім експонування у двох виставкових залах у палаці Українського фонду культури на Липській, 16, в КПІ й у Верховній Раді, поїде по містах України — в Одесу, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів і аж потім — у Білорусь (в Мінськ).

Україні пощастило побачити живопис і графіку Шрі Чінмоя. У чому ж полягає “фішка” цієї художньої акції? Але спочатку декілька слів про винуватця події.

Шрі Чінмой (Чінмой Гумар Гхош) народився 27 серпня 1931 року в невеликому сільці Шампура у Східній Бенгалії. До 1964 року він навчався та працював у ашрамі Шрі Ауробіндо, засновника інтегральної йоги, в Пондішеррі. З 1964 року художник живе й працює в Нью-Йорку (США). Малювати почав у 43-річному віці.

Стиль художника в живопису — спонтанна творчість, названа ним “джарна-кала”, що в перекладі з бенгальської означає “фонтан-мистецтво”. Це неначе повернення додому, немовби зустріч після тривалої розлуки. Без напруження, невловно погляд сягає світу невідомого. Не хочеться вірити в безсюзетність — хочеться відшукати, відгадати знайомі образи, які дарують нам радість. Але зненацька межі звичного сприйняття стають тісними. Хочеться доторкнутися, ні, — безпосередньо відчуті й побавитися з цими відчуттями. По-дитячому безтурботно, без сумнівів та неспокое пити насолоду в спогляданні.

Фонтан барв — це знак, запрошення до подорожі в глибини свідомості Майстра. Непостійність і неповторність форм, чіткий ритм і аритмія кольору та ліній, народжених спонтанністю рухів найрізноманітніших інструментів: від звичайного пензля до шматочка поролону чи вати, який викликає зверхню посмішку професійних художників. Барви такі яскраві, немовби вибрані щасливою дитиною. Саме акрилові фарби придатні для передачі динаміки, потоку живої радості. Вони такі виразні, що фіксують мить натхненної творчості художника. Слова “спонтанний” чи “сповнений життєдайної енергії живопис” не можуть адекватно описати характер робіт. Тому Майстер визначив сам: “джарна-кала” або “фонтан-мистецтво”.

У графіці центральне місце посідає образ птаха, який повторюється в мільйонах малюнків. Птахи... Птахи... Що символізують ці птахи, проявлені точними, чіткими лініями, дивовижно цільні, живі, кожен зі своїм характером? Реальні образи? Це, скоріше, мрії, мрії про свободу. Вони — символи свободи. Це — поклик. Поклик скинути умовні обмеження й приєднатися до пташиної зграї... Без сумніву, птахи — це візитна картка творчості Майстра.

Роботи Шрі Чінмоя отримали визнання в багатьох країнах і понад 25 років виставляються в галереях по всьому світові. Шрі Чінмой відомий своєю гуманітарною діяльністю. Він — композитор і виконавець, плідний письменник і поет. Крім того, з юних років Шрі Чінмой активно займається спортом і досяг визначних результатів у піднятті ваги нетрадиційним способом, а також він є натхненником спортивних змагань із легкої атлетики, триатлону та плавання.

Шрі Чінмой присвячує своє життя реалізації безмежного потенціалу людських можливостей. Ось чому з його художніми експозиціями гармонійно поєднуються надбання юних талантів України — музикантів, співаків, художників, спортсменів, що демонструють свої обдаровання під час проведення акцій індійського гостя.

Шрі Чінмой зумів зберегти свою “індійськість”, тобто самотність і самодостатність, у будь-якій точці світу. Чим не урок для нас, українців?

• **Володимир КОСКІН**

ЛЕМКІВСЬКУ ВАТРУ ВИДНО ВІД АЛЬП ДО АВСТРАЛІЇ

У Монастириську на Тернопільщині відбувся шостий Всеукраїнський фестиваль лемківської культури.

Упродовж 1944—1951 років, унаслідок “вирівнювання” радянсько-польського кордону (операція “Вісла”), сотні тисяч лемків були депортовані зі своїх батьківських земель по велетенських просторах Радянського Союзу. Це тотальне насильство могло поставити під загрозу існування неповторної етнічної групи лемків-русинів. Саме розуміння цієї загрози згуртувало лемківські громади по всьому світу.

Нині в Україні (найбільше у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській областях) мешкає близько півмільйона людей, які усвідомлюють себе українцями-лемками. Не менше їх згуртувалося в етнокультурні громади в Польщі, Словаччині, Канаді, Німеччині, Австралії, США.

Українські лемки обрали своєю духовною столицею село Монастириськ на Тернопільщині, де традиційно, шостий рік поспіль, проводиться культурний фестиваль із неформальною назвою “Лемківська ватра”. Мальовничі пагорби

поблизу Монастириська на ці дні перетворюються водночас і на концертний зал просто неба, і на імпровізований наметовий табір. Після багатолітньої розлуки зустрічаються лемки-родичі, лемки-друзі.

Сама неформальна ідея фестивалю дещо дисонувала з “офіційною частиною” першого дня. Певне пожвавлення в офіціоз, що міг стати затяжним,

вніс голова Всесвітнього конгресу лемківських громад професор Іван Щерба. Зокрема пан професор сказав: “Лемки є невід’ємною і кривною частиною українського народу. Тому не лише в Україні, але й далеко за її межами українці-лемки мають велику надію на добру зміну влади на Батьківщині. Сподіваюся, що Віктор Ющенко стане тим президентом, який

ФЕСТИВАЛЬ

допоможе і лемкам, і всім українцям по-людськи жити”.

Народний депутат, керівник львівського обласного представництва “Нашої України” Петро Олійник сказав: “Моїми зусиллями, за підтримки парламентської фракції “Наша Україна”, поданий законопроект, який має однозначно визнати факт примусового виселення лемків і прирівняти їх у правах до інших депортованих народів. Культурна й громадська єдність, патріотизм лемків є взірцем для всієї України, як треба берегти свою національну гідність та самотність, бути організованими й свідомими... Сьогодні ми, економісти, митці, підприємці, змушені займатися політикою, бо маємо одну головну українську кризу — кризу влади. І якщо 31 жовтня ми зможемо повернути цю владу народові, ми зробимо все, щоб об’єднати нашу громаду навколо зрозумілої, патріотичної, моральної національної ідеї”.

Лемківська ватра спалахнула відразу після урочистого підняття національного прапора та прапора Всеукраїнського лемківського товариства. Після служби Божої відбувся концерт за участю майже сорока лемківських творчих колективів і виконавців з усіх куточків України, з Польщі й навіть Сербії.

• **Олесь ГАНУЩАК**

ЗВИЧАЙНІ РЕЧІ

«Я МАЛЮЮ ХАТИ ПІД СТІХАМИ»

Виставка живопису відомого вінницького художника Володимира Козюка у Вінницькому краєзнавчому музеї не лише познайомила з авторським баченням подільської хати, а й наштотувала на деякі думки, бо я теж не “асфальтований” — сільський і розумію, що не давало спокою художнику, боліло. Знаю його як художника дивовижної творчої потенції, і не лише як митця, а як мецената, колекціонера — власника однієї з найбільших в Україні колекцій поштових листівок і цінних ікон. А його благодійність обласним музеям — викликає захоплення. Краєзнавчому музею Козюк передав 100 експонатів, серед них 18 ікон!

трашне, коли зведемося на ноги, усвідомимо себе як нація.

Напевне, немає такого району, щоб не побував там Володимир Козюк, вишукуючи свої “скарби”. Хоча об’їздив він багато, але в нього є улюблені шляхи, свої села. Багатьох із тих хат, які малював художник, давно вже немає. “Хата баби Мотрі... Стоїть, самотня, біля долини, а час плине. Ніч — день, осінь — весна. Прийду краще завтра сюди. Прийшов.., а хати немає”. Знаками пам’яті ятрать його стріховиці в наших душах, стоять світлим обелісками спогадів нашої з вами історії.

У картинах “Хата баби Фросини”, “Хата баби Васьки”, “Хата баби Федори”, “Теплий день весни” — влучно, сміливо, розкуто художник знайшов себе, як ніхто інший, бо зумів піднятися до духовного загальнолюдського рівня. Перед нами зрілий, виважений майстер — художник-філософ. Переважна більшість представників культурного відродження на Вінниччині — чесні й порядні люди, і вони небайдужі до культурної й моральної невлаштованості, яку бачать

довкола. Якось на днях почув від Володимира: “Знаєш, я хочу переселитися до Києва. Там не почате поле для праці. Цікаві люди, музеї, галереї. Чого тут можна чекати? На що надіятись?” Вінниця, куди закинула доля Козюка, досі зостається провінцією. Але якщо колись тут могли з’явитися композитори Микола Леонтович і Кирило Стеценко, талановиті письменники Михайло Коцюбинський, Михайло Стельмах, Іван Волошенюк, та й із художниками було не сутужно, то поява Володимира Козюка лише збагатила культурну еліту нашого міста.

Я знову уявляю, як Володимир розмішує на палітрі червоні фарби, кладе поверх червоного кобальту жовтий кадмій, — так, щоб золотисті стіни покинутих хат палахкотили вогнем. Так художник передає відблиск сонця, що заходить. То надзвичайно тепле напруження тонів, жовтих і блакитних, між якими влягеться ціла пелена живописних відтінків...

• **Федір ПАНЧУК,**
заслужений діяч мистецтв України

“Хатка під стріхою” стала його улюбленим мотивом, а втім, за чотири роки, які минули з дня першої персональної виставки, він потужно виріс, тепер можна сказати, в неперевершеного майстра сільських мотивів. Українська хата “під стріхою”, до якої бринять нотки пантеїстичної закоханості... Ніхто, напевне, не в змозі сказати про неї, як сам автор виставки. “Реальність... Вона така: стояла хата чепурна та зовсім не чекала, що осінь прийде, листя зів’яне, опадє, й не знала, як мить життя пройде”. Серед багаточисельних відгуків читаю теплі слова Володимира й Тамари Лопатюків: “Твої хати наповнюють серце пронизливим сумом і щемом за тим, що навіки відійшло в минуле”.

Котрогось дня Володимир прийшов до розуміння, що повинен написати цілу серію картин стареньких подільських хат. “Солом’яні” давно приваблювали художників, починаючи від класиків: Тропініна, Васильківського, Пимоненка, Левченка, Труша. Цю живописну традицію підтримували наші подільці: Федір Коновалюк, Петро Крав-

чик, Іван Коваль. Але Володимир Козюк “замахнувся” на більше, об’їздивши десятки сіл, замалював, здається, усі старенькі хати під стріхами. Хай не всі, але ось таких глиняних під соломою хат уже не зустрінеш. Немовби з минулого віку спомином, обкладеним кукурудзинням, чи з-за високих верб, кущів бузку чи мальв несміливо проглядають темно-сірі хатини. Стоять вони самотніми, залишивши художнику можливість у далекому прийдешньому висвітлити культурний шар на зламі тисячоліть.

Чи не ці старенькі хати стали свідками нужденного життя українського селянства? Кожна хатина художника, — як доля людська, як найчистіше сяйво з усіх картин художників, яких я перебачив за останній час. Козюкові хатки є тим універсальним чудодійним засобом, що безпосередньо звертається до душі людини, до її емоцій, почуттів. А нам дуже потрібні такі картини, бо це, справді, щось фантастичне, по-справжньому живописне — і водночас високе, піднесене, чисте, можливо, те, що за цим ми бачимо зав-

сятих, не міг собі, мабуть, і уявити, що так пророчо для його долі прозвучать ці рядки. Він настільки динамічно вріс у Народний Рух України, так перейнявся громадсько-політичною діяльністю, що, здавалося, свідомо затис у грудях свій поетичний голос, і лише відлуння попередніх творчих вигуків наздоганяло його в дорозі. Та, виявилось, що ні. Поет Павло Мовчан не міг притишити свій голос, бо він клеkotів у душі й виривався на простір білого листка.

Колись собі заповідав:

Научися мовчати, переважувати тишу, так, немовби до тебе і слів не було...

Але навколишній світ, який образно пізнається, який мимовільно народжує асоціації, оживаючи в емоційній пам'яті у словесних формах, вимагає слова. Вимагає нового образного життя у слові.

Слово суще, лукаве, спасенне, перемліле в устах, — хоч кричи.

Слово допомагає, слово дозволяє виходити за межі свого **Я**. Слово цього вимагає, і поет не спроможний встояти перед цією навалюю хвилею образної сваволі, яка прориває товщу простору та часу, і настає страшна й прекрасна мить прозріння.

Поет наче “вселяється” в цей клетітний рух матерії життя, врос-тає в це самотворення живого, прагнучи відчутти, відтворити таїну вічного руху часу в просторі власного буття.

*Ой випало ж простору того
в житті пребагато,
що й час розчинивсь,
наче дрібочка солі
в відрі,
забув, що набув, і не знаю,
що втратив...*

Павло Мовчан — поет особливо гострого реагування на сучасні проблемні напруги. Його голос тривожний і болісний, глибинно духовний і метафоричний, занурений у стихію первісних національних світоуявлень і переживань. Нелегко, просто “добиратися” до ядра його метафоричної сув'язі узагальнень, але яка насолода “вростання” в його символіко-алегоричний світ, як цікаво переживати поетове прозирання в суть явища, процесу, природи.

*Громадяться віки і
на свідомість тиснуть,
мов набуха гора під власним
тягарем...*

*І палиться життя
життєво-смертним киснем,
і ріжуться шибки повітряним
шклярем.*

...Згадую далекі вже сімдесяті—вісімдесяті, московські журнали “Дружба народов”, “Вопросы литературы”, “Новый мир” та інші, в яких я із захопленням читав статті Павла Мовчана про поезію багатьох поетів численних республік СРСР, його переклади, есе про художників, добротні статті з проблем мови, теорії перекладу, літературного процесу. Читав і радів, що такого високоінтелектуального мислителя, літературознавця має Україна в Москві, що слово Павла Мовчана авторитетне й важливе для української літератури й культури. Його працездатність, його творча й громадська енергія — бурхлива, свіжа і, сподіваюся, невичерпна. Його поетичний голос бадьорий і оригінальний, він долинає до мене з тих славних шестидесятих пророчо. І для самого поета, і для нас, його друзів і побратимів.

Павло МОВЧАН: «ЩОБ ТІСНО ВСІМ БУЛО ЗА БАТЬКІВСЬКИМ СТОЛОМ...»

СРІБНА КРОВ

Зникає слово в тиші й слід сріблястий гине;
Себе ти видихаєш шокроку — не злічить
Тих близнюків, шнурком прив'язаних
до спини, —
І кожен за тобою слідком біжить, біжить...

Ти озирнувся — позаду в замет останній пада,
За ним наступний миттю коліна в сніг схилив...
Вперед біжи, вперед, бо згинуть всі до шаду,
Та ніг не відірвати від білої смоли...

Архангельська труба співа срібноголоса,
Тебе луна штовхає, приквашуючи крок,
Виблискують в повітрі срібно-співучі коси,
І звабливо біліє наметаний стіжок...

Спинився, бо з-під лиж спурхнула грудка біла,
Назад поглянув: коси стинають двійників,
Оточений металом заляк осиротіло
І слухав: холод дзвонить у тисячу дзвінків...

Метал захолює, бо срібло зір судомить,
І мармурові губи зімкнулись, щоб мовчати...
Зійшов із постаменту й спинився за крок
від дому,
І слухаю, як коси під п'ятами сичать.

Ти сам себе побачив очима тих, що впали,
Слухняно за тобою йдучи шнурком, слідком.
І позоставсь один, відлитий із металу,
З останнім уже віддыхом, посрібленим ковтком.

Х Х Х

У воду мінливу задивлений, в плинне,
У струм безупинний, в яким розчинивсь,
Нарешті збагнувши, що ти — крапельина,
Яка щохвилини струмує кудись...
І спільно з тобою в єдинім потоці
І верби плывуть, і пташки, й очерет;
Відбився весь світ у біжучому оці,
А ти сам струмуєш назад та вперед.
Назад — до початків, вперед — до безмежжя,
Від витоків власних до спільних джерел,
Пливеш разом з небом, з крутим узбережжям,
А вітер хвилясту поверхню стриже...
Попереду бачиш краплини знайомі,
Позаду — обабіч: краплини все ті ж,
Чим далі від витоків — ближче додому,
Куди всі добутися прагнуть скоріш...
Течуть краєвиди, багаття мелькочуть,
І ти ніби видовживсь в руслі віків,
І тесані вітром стоять по обоччях
Боги мовчазні — каменюки важкі...
На них запікається послід пташиний,
Немов письмена — нерозгаданий слід,
Щоб хтось прочитав переліт журавлиний
І рушив донизу за плином на схід...
Вже промінь тебе вириває із плину,
У гору підносить краплину дрібну, —
Він з хмари додолу дощиною кине,
Аби гіркоту увібрав ти земну.
І виринеш потім з підземного споду,
Почавши з кринички скупенької путь,
Щоб згодом того, хто задивлений в воду,
Як власний відбиток, ув око втягнуть.

Х Х Х

Зневажений, знечулений до всього,
Прийнявши в себе список далекої дороги,
Ліс чорно височів, заслуханий у себе,
Пускаючи вітри в позеленіле небо.
На весну вже пішло. Відлуння рідкувате,
Проріджуючи слух — дошем намокну вату,
Верталось назад, так низько, ледве й чути,
І слідкома за ним тяглася повстю сутінь...
Співзвучний ти чи ні глухий гушавині,
Веселий чи сумний в передсвяткові дні?
Це байдуже. Візьми, зніми з душі замки,
І зерен зачерпни у спраглі дві руки,
І кожен кірх землі сівбою позначи,
Щоб кожен новий крок був шасний на почин:
Де не ступнеш — зело,
Де не копнеш — живло,
Щоб тісно всім було

За батьківським столом...
Ось караван на всіх,
Ряхтить щасливо сіль,
Лунає з лісу сміх —
Йдуть гості звідусіль.

ВІДНІМАННЯ (З циклу “Уроки арифметики”)

Зостав хоч сутінки для мене,
Вечірніх барв не віднімай...
Життя зісподу лиш нужденне —
Насправді ж рай, серпневий рай...
Пасльону запах, давкість кропу,
І соняхів гарячий дух,
І жаром дише шлях, як попіл,
Цвіркун, мов шашіль, точить слух.
І дзенька молоко в дійниці,
Зітха худоба по хлівах,
Вечірні сутінки тне птиця,
І чути гейкання візниць,
Що котить в безвість на волах...
О Господи! Ти — сталі зміни,
Ти — невловимість всіх оман,
Скресання-рубцювання ліній,
Зір загуска в ростучих тінях,
Свідомість нуриться в туман...
І раптом полум'я — злітає
І вихолочує на мить
Підспуддя гомінкого раю,
Де зосереджено мовчить
Велика тиша і безкрая...
І хтось у тебе пильно зрить,
Мов додає — не віднімає,
І зібгана душа тремтить,
І світла Божого благає.

Х Х Х

Всі обличчя друзів давніх
Час сірчаний роз'їдає,
Тлиться ржичею метал, —
В литій пам'яті — провал...

Зайве все і непотрібне, —
Що вважалось головним...
Лише ти стоїш осібно,
Боже, з поглядом сумним.

Що полишилось у спадки,
Що зосталось у душі?
Замість ликів — жирні латки,
В кожному храмі — торгаші...

Чи гендлюють іменами
В прикінеччі світовім?..
Що це знову чинять з нами
Нечестивці кругові?

Вивертають кожне слово,
Виінакшують словник —
Точать з тіла кров здорову..
Бачиш, в розчині спиртовім
Консервується двійник...

Бісосім'я ворохобне
Час розчеплює, дрібнить.
Де ж ти, вічносте Господня?
Витекла? За миттю мить?
Чи zostались тільки стрілки,
Що по колу нас женуть,
І свідомість, наче білку,
Кружеля безглузда путь...

Х Х Х

Покрапи в листя... покрапи з глици додолу...
Щем дошовий... запахущий воцаний капіж...
Хмара роїста, де сонячні блжолі
Швидко снують волокнисту крутіж.

В складках доби можна стільки всього розшукати:
Мшаний острішок, цибулі вінок на стіні
І порівці бузинові у затінку хати —
Ще забагато всього, як на мене, мені.

Надмухи сизи на шкірках сливових,
На павутинці всохлий крутлявий листок,

Сонях-похнюпа весь сухобровий,
В бур'яні поріділім — батьків ціпок...

Все щемковказне і все підсумково-осіннє,
Ніби прочитана повість давно;
Мов розгортається час самосійний
Житнім снопом та ляним полотном...

Там і ціпилно, і мірка, і ківш хваткорукий,
Там проступають обличчя на світлім тканні:
І, що не нагад, то радісна мука,
Мовби звеліли з усім розпрошатись мені...

КОЗИНЕ БОЛОТО

Відскакують від скла камінчики зіниць:
затемнене життя безглузде своїм змістом,
і хмара, що лежить на площі горілиць,
пульсуючи, кона, конає разом з містом.
Спалахують тіла спокусливих гетер,
І жаби скрекотять в Козиному болоті,
Який сьогодні вік: субота чи четвер?
І хто в чому відбивсь: музей чи банк

напроти?..
Це — сон... безмежний сон... Колона підняла
У плахті кам'яній повію чи покритку?!
Поганьблена юрба вола: — Хвала! Хвала!
Злодюзі, що свистить уранці напідпитку.
Це — сон... Це дійсно сон... Чи марення

тривке?
Чи вигадка чиясь, що переходить в дійсність?
Шум дужих свистунів і кумкання лунке,
Ударники гримлять, зміється срібно пісня...
Кружляє Михайл і спурхує Тарас,
Муштрують жебраків на Європейській площі...
О неповторний час! Для нас! Для нас!
І дзвони в Лаврі б'ють. Співають в Пирогощі.
Вже незалежні ми належно до віків,
Та вас тут не було ні завтра, аніколи;
Не мова — жест зоставсь у нас, у жебраків,
Що йдуть у куфайках, в яких обтяті поли...
З Подолу суне тлум — захоплення в очах,
У раковини вух закручений Кіркоров,
І майорить ганьба на світлич праторах,
І квакотять: га-ньба! — в болоті жаби хором.
Поміж юрбою біс на роликах снує,
Угору підкида смальцьовану ярмолку:
— Куди не кинь її — потрапиш у моє!
Земля моя, моя! — лунає голос лунко.
Все підібрав довкруг: квартали, приварки,
Гаї, ліси, річки — усе, усе до грудки...
Вам — жуйки в рот набив, звихнувши язика,
Що тонко дзеленчать об губи, як обручки...
В розтопленій асфальт занурюється плоть,
І пацюки снують у тебе під ногами...
І зримішим стає на Банковій кубло
В золоченій парчі, насичене чортами...
Проте летючий Хрест над містом зависа:
А може Божий меч із Княжої правиці...
І нуриться твій зір в блакитні небеса,
І голос: “Аз воздам...” — лунає, як з криниці.

Х Х Х

...Пересипає гальку хвиля,
мов запевняє: шерхит — сон...
і завмирає від безсилля
безмежжя вод. А цей кордон
умовним є, як нитка в небі,
яку напнули без потреби
по видноколу янголи...
щоб зачепитись ми могли
очима, падаючи вниз...
душею вже перехилився
і я потойбіч, але в жмені
жорству стискаю цілоденно —
гладенькі, теплі камінці...
і очі спрагло, невтолено
п'ють безмір, тонуть в молоці...
лише агатові прожилки
на кліпках свідчать, що ти — тут,
де чуть поздовжній голос пилки,
що невблаганно входить в ґрунт:
вжик-вжик... шерbate полотнище
тне вперто вічності кістяк,
а ти ж згинаєшся все нижче,
і вітер прощавально свище
у спорожнілий вже кулак.

ІСКРИНКА ДОБРОТИ

Ігор ЮХНОВСЬКИЙ:

— Павло Мовчан у кожному мить свого буття може говорити про Україну. Вона в ньому живе. Живе у згадках дитинства, в уяві, в описах природи та звичаїв, у його вчинках як політика та громадського діяча.

Павло Михайлович вболіває за державу й тому оцінює дії та наміри найрізноманітніших людей під таким кутом.

Іскринка доброти в його очах, що завжди присутня в розмовах із ним і в його словах, притягує людей до Павла.

Бажаю йому ще багато років, здоров'я, щастя.

ВІН ТАКИ НЕ ЗМІНЮЄТЬСЯ

Борис ОЛІЙНИК:

— Господи, як летить час! Але я просив би Павла Мовчана не розпорошувати досить сумнівної інформації про свій вік. А якщо на повний серйоз, то скільки знаю цього чоловіка, а знаю понад чотири десятиліття, — він таки не змінюється. Час, зрозуміло, дещо підрихтував його фігуру. Але внутрішньо він не змінився: такий же поривний, нестримно звихрений, інколи нещадний до опонента. Павлові Михайловичу, як і кожному смертному, можна б підшукати явних і уявних недохопів. Але в чому йому не можуть відмовити ні симпатки, ні опоненти, то це в непохитній вірі у високе грядущє України. На утвердження її незалежності він віддає всю енергію свого небуденного поетичного таланту, весь вольтаж громадянського племіння!

Хай не втомлюється твоє творче розкриття, Павле, ще многі і многі літа!

Обіймаю, твій перевесник і бодільник.

ЛИЦАР УКРАЇНСЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА

Історія українського просвітництва знає чимало своїх чільних провідників, лідерів суспільно-громадського поступу — людей, наділених талантом, даром відчувати біль, духовні потреби нації, втілювати в життя її вищі інтереси. Ці лідери виростили з самої природи, стихії національно-культурного руху, торуючи шлях до самопізнання, самоусвідомлення народом свого богопризначення, до формування й реалізації національної ідеї. І кожному з них на певному історичному етапі, залежно від певних соціальних і політичних умов, доводилося виконувати ту чи іншу просвітницьку місію, розв'язувати притаманні даному часові проблеми.

Про це свідчить 130-річна історія славетного Товариства “Просвіта”. Якщо у XIX столітті такі її керівники, як Анатоль Вахнянин, Омелян Огоновський, Юліан Лаврівський та інші, згуртовували просвітян у прагненні до національного самоусвідомлення, а на початку XX століття, в буремні роки національно-визвольних змагань, для провідників і духовних наставників “Просвіти” — Михайла Грушевського, Бориса Грінченка, Лесі Українки, Софії Русової — основною метою діяльності стало поширення націєтворчих ідеалів, виховання патріотичної молоді й здобуття політичної та державної незалежності, то на порозі XXI століття основний інтерес та енергія лідерів сучасної “Просвіти” спрямовані на залучення найширших верств суспільства до участі в українському державотворенні, утвердженні української духовності.

Так склалася доля, що на гробі українського національного відродження 90-х років минулого сторіччя естафету просвітницького провідника від першого голови відновленого Товариства Дмитра Павличка перейняв Павло Мовчан — теж поет, активний руховець і вже відомий політичний діяч. За відносно короткий період він став справжнім лідером, ідеологом та організатором сучасної “Просвіти”. Проведена з його ініціативи реформа Товариства, розширення функцій і напрямів діяльності просвітницьких осередків, посилення їх авторитету і впливу на суспільство — усе це піднесло імідж і дієвість “Просвіти”.

Час оцінює здобутки і внесок кожного з нас. Але вже сьогодні можна сказати, що Павло Мовчан, — поза всяким сумнівом, неординарна й не випадкова у нашій новіт-

фото О. Цецури

ній історії особистість. Якщо українська ідея — Богом обрана, то Богом обрана людина, якій призначено з усіх можливих і неможливих обставин та складних реалій сьогодення підняти на вищий щабель українську ідею, боротися за її втілення.

Як і в літературі, так і в буденному просвітницькому труді він завжди в пошуку, завжди на вістрі нового. Просвітницьке слово, пристрасна публіцистика Мовчана — це завжди відкриття, океан думок, ідей, висока філософія і вічна, проста житейська мудрість, пронизані болем за сьогодення і майбутнє України. Слово Мовчана — запальне, високе, глибинно вистрадане, як Шевченкове. Нездарма ідеями й мотивами творчості українського генія пронизана вся творчість письменника.

Його інтереси і знання сягають від Трипільської культури, історіософії та культурології до сучасної соціології, політики. І це самозбагачення дає наснагу для новаторських спрямувань у діяльності очолюваного ним Товариства “Просвіта” і стимулює для плідної державницької роботи, діяльності народного депутата України.

РІШУЧЕ, НА “НЕРВІ”

Володимир ЯВОРИВСЬКИЙ:

— Усе, що робить Мовчан, він робить рвучко, рішуче, на “нерві”. Тобто, завжди щиро й темпераментно.

У літературу він увірвався, не стукаючи у двері: “Нате”. Нате, якщо просите... Нате, навіть якщо не хочете. Нате! Я дарую. Нате! І відчепіться.

Так само він влетів у політичну магму. І не обпалив поетичних крил. Отож, не брешіть, що йому 65. Це — просто ще одна побренька про Мовчана...

ЦЕ — ПОЕТ. СПРАВЖНИЙ

Михайло КОСІВ:

— Не перестаю дивуватися з

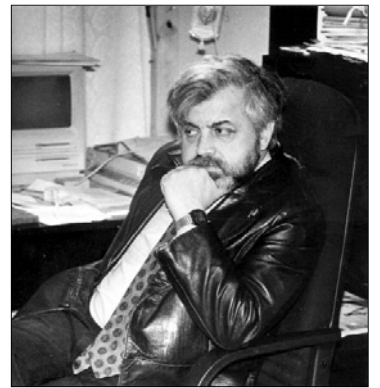
А ще — талант, уміння бачити ширше й глибше за інших те, що відбувається в українському суспільстві. Тут саме спрацьовують його унікальні знання та інтуїція. Уміння відчувати потребу дня, формувати стратегію та пріоритетні напрямки діяльності “Просвіти”. “Кобзарєва церква”, серія унікальних фільмів про історію української історії та культури, різноманітні добре організовані дієві акції, спрямовані на утвердження української мови, захист національного інформаційного простору — все це ідеї, ініціатива й практичні зусилля Павла Мовчана.

І хто заперечить істину, що літератор може бути прекрасним політиком і державним мужем!? Шляхетність слова й думки, шляхетність дій і вчинків гідно віншують риси справжнього українського інтелегента, представника справжньої української еліти. Хотілося б побажати ювілярові й надалі твердо й міцно нести лицарський прапор українського просвітництва!

● **Олександр КОНОВЕЦЬ,** доктор історичних наук, професор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

“круглих дат” моїх друзів. Невже й Павлові вже шістдесят п'ять? Хоча можна сказати й інакше: не вже йому всього лише шістдесят п'ять? Зрештою, Павло Мовчан завжди вирізнявся серед нас дорослою солідністю та виваженою зрілістю. Як у зовнішньому вигляді (не пам'ятаю його без бороди), так і в думках, сиріч — у поетичній творчості. Його поезія вражає ускладненою метафоричністю, в якій закодований глибокий філософський зміст. Павло Мовчан — це поет. Справжній. А потім — публіцист, політик, громадський діяч. Тут він постає у новій іпостасі. Гарячий, пристрасний, полемічний. Іноді занадто. Але ідеалом для нього завжди є Україна, її історія, мова, культура, у глибинні пласти яких проникає, для яких живе, працює, бореться.

Дай, Боже, міцного здоров'я, сили, снаги, аби ще довго-довго бути на своєму посту.

МАТЕРИНСЬКЕ МОЛОКО ДОЛІ

Лесь ТАНЮК:

— Приєдную і свій голос до хору вітань на адресу мого колеги Павла Мовчана. Це вагома постать в літературі й політиці, шестидесятник, поет і публіцист, діяч великого масштабу. Пригадую чи не перший його вірш у “Літературній газеті” 1961 року — Павло прислав його з Москви, де тоді вчився в Літінституті, — нехитрий, але пам'ятний — ода гличковій молоку, якого просить Поет у Долі. Павло Мовчан згодований теплим материнським молоком України. Зичу йому здоров'я, снаги й послідовності в досягненні мети!

Обіймаю.

ЗА УКРАЇНСЬКУ УКРАЇНУ

Василь ЧЕРВОНІЙ:

— Пане Павле! На таких людях, як Ви, тримається Український світ. Дай, Боже, Вам здоров'я і наснаги, щоб Ваша боротьба за українську Україну завершилася невдовзі повною перемогою!

Щастя Вам.

У ПОВСЯКЧАСНОМУ ВРОСТАННІ В РУХ

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ

Ми ростемо в рух. Нам спинятися ніколи.

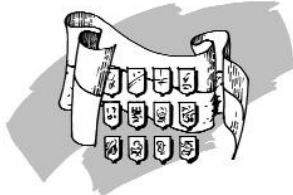
Сиву гриву руками міцніше стискай!

Павло Мовчан.

Із книги “Кора”, 1968 рік

Так і хотілося написати слово “рух” із великої літери. Але Павло Мовчан тоді, в середині шестиде-

ЩАБЕЛЬ ПЕРШИЙ — НАЙДАВНІШИЙ

Населені пункти Херсонщини, Миколаївщини, Одещини мають своє неповторне своєрідне минуле, тісно пов'язане з легендами, досі не розкритими таємницями, й заслуговують на глибше вивчення. Одним із таких є Берислав, що розкинувся на правому березі сивочолого Дніпра.

Археологи свідчать, що первні люди поселилися тут іще з часів незапам'ятних: природні умови на ту добу були ледь не ідеальними. 24-кілограмовий скарб бронзових виробів із 7 сокир і 42 зливків, знайдений тут, колись привернув неабияку увагу науковців. Черняхівська культура залишила спадкоємцям 6 великих кам'яних будівель, могильник, а в ньому — 4 поховання. Француз Пейссонель вважав тутешнє поселення колонією давньогрецької Ольвії. Місцевий краєзнавець Орест Дідик висунув версію, що на місці сучасного Берислава в III—VI ст. розташовувалася столиця готів Данпарштад.

Дніпро пізніше став кордоном між Кримським ханством і Великим князівством Литовським. І заклав тут Вітовт митницю, названу його ім'ям. Із тих віків і аж до побудови Каховської греблі діяла тут знаменита Таванська переправа, найменована за назвою о. Тавань (з тюркського — “підшова”, “пласке місце”) — великого піщаного острова, що його невпинна дніпровська течія розмивала століттями, а той таки встояв аж до затоплення водами рукотворного водосховища. Як б перипетії не переживали люди, а везли до Криму і з Криму свій нехитрий, як для наших днів, скарб через переправу. Отож, хто володів нею, мав неабиякий зиск. Для охорони її й збудували кримські татари з допомогою одновірців-турків у пониззі Дніпра цілу низку фортець — Тягин, Бургун, Іслам-Кермен, Мустріт-Кермен, Мубарек-Кермен, а на місці Берислава — Кази-Кермен.

Перша згадка про січовиків пов'язана з цими краями — 1492 року козаки біля Тягині (сучасне село Тягинка Бериславського району) погромили турецьке судно, що спричинило ціле листування хана й князя литовського. Стіни подніпровських фортець штурмували

Богдан Ружинський, Михайло Дорошенко, Богдан Хмельницький, Михайло Ханенко, Іван Сірко, Семен Палій та численні інші. Та й не дивно, — зберігся лист отамана Сірка з яскравою характеристикою: “Бей кази-керменский непостоянный, изменный пес, который будто страж от турчина резидент пограничной между Крыма и Днепра пребывает”. Саме з Кази-Кермена почав свій рух Петрик (Іваненко) — одна з найзагадковіших постатей нашої історії. Отож, не дивна лють запорозька, з якою вони ходили в пониззя Дніпра на ворога. Небезпечними були ці мандрівки, й не дарма співалося в старовинній народній пісні:

рота”, що за необхідності відкривалися для проходу своїх кораблів. Ось як описує усе це дійство відомий свого часу український письменник Данило Мордовець: “Біля фортеці з одного берега на другий перекинуто було ланцюги, які перегороджували ріку, а якщо й не могли цілком перегородити її, бо від власної ваги занурювалися у воду досить глибоко, і, завдяки різним поплавкам, прикріпленим до них, і дзвінким металевим брязкальцям, попереджували сторожу фортеці, особливо темної ночі, що ворог крадеться через ланцюги. Тоді гармати, наведені саме на це місце, робили кілька пострілів, і ворог мав неодмінно загинути під ядрами або піти на дно з усіма своїми чайками раків ловити”.

І тривало це протистояння аж до серпня 1695 р., коли спільний загін гетьмана Мазепи та воеводи Шереметьєва після 5-денної облоги остаточно здолав Кази-Кермен, а потім і менші фортеці. До рук переможців потрапили сам бей Амір, 10 турецьких аг, 2 прапори, три десятки мідних гармат, три міські ключі та інша багата здобич. А з мідних гармат, що височіли на стінах Кази-Кермена, полтавський полковник Герцик вилив 120-пудовий дзвін, який і досі прикрашає Полтавський краєзнавчий музей. Сам Кази-Кермен, не в змозі утримати фортецю за собою, наказав підірвати й

подорожі імператриці по Дніпру починається активне заселення нового міста вихідцями з Чернігівщини й Полтавщини. Козаки забрали з собою й переправили сюди плотами свою унікальну, збудовану без жодного цвяха, дерев'яну церкву, яка служить християнам ось уже четверте століття і є пам'яткою архітектури національного значення. Відтоді кількість мешканців Берислава невпинно зростає, — якщо наприкінці XVIII ст. вона становила 640 осіб, то вже через століття — 13 тисяч 167 чоловік. У середині XIX ст. мандрував

славні храми, велика єврейська синагога, народний театр, друкарня, міська бібліотека, фотографія, станція телеграфу англо-індійської лінії, агенція Російського товариства пароплавства і торгівлі, пароплавна пристань, казенна й земська кінно-поштові станції, 3 заїжджі двори, заводи — рибний, цегельний, прянично-цукерковий, мінеральних вод, паровий і кінний млини, поромна переправа, “Гранд-отель” тощо. У 1896 р. підприємець Р. Айзеншток (до речі, дід відомого колись актора “пана Гімалайського”) зас-

Братські могили жертв обох комуністичних експериментів донедавна відлякували пустою старожиливі (Лише наприкінці минулого року, з ініціативи районної “Просвіти”, яка понад 10 років “билася” над цим питанням, у місті поставлено пам'ятник жертвам голодомору й політичних репресій).

Потім — нацистське нашествя. З 23 серпня 1941 р. по 11 березня 1944 р. місто перебувало під новою окупацією. Чимало жителів полягло на фронтах, усі представники єврейської та ромської національностей були розстріляні, у самому Бериславі діяв концтабір.

Поступове відродження почалося по війні. Планів було — “громадьйо”. Та, парадоксально, місту певною мірою “завадила” сусідня Нова Каховка. Після прийняття рішення про спорудження тут ГЕС, зусилля, як трудові, так і фінансові, пішли на новобудову. Бериславці з роками все заздрісшим оком кидали в віддаліх сусідів. Та все ж районний центр із 17-тисячним населенням із прибутковими машинобудівним, консервним, хлібо-булочним, маслосировим, дослідно-експериментальним заводами, іншими підприємствами, з його неповторними широкими вулицями, всуціль урясненими каштанами, митий-перемитий водами ревового Дніпра, — Берислав був одним із найпривабливіших куточків півдня України.

ЩАБЕЛЬ ЧЕТВЕРТИЙ — НАРЕШТІ НАШ, НЕЗАЛЕЖНИЙ

Свій 220-й рік народження місто зустрічає, сповнене сил і наснаги. Успішно відновлюють роботу промислові підприємства — ВАТ “Бериславський машинобудівний завод”, “Бериславський сирзавод”, “Бериславський хлібозавод”, швидко розвивається малий і середній бізнес; на території міста діють 5 середніх шкіл, 3 дитсадки, районна лікарня, 4 бібліотеки, музична, спортивна школи, станція юних техніків, педагогічне та медичне училища, краєзнавчий музей. Місто занесене постановою Кабінету Міністрів до “Списку історичних населених місць України” як найдавніше з усіх населених пунктів Херсонщини. Пам'ятають бериславці й про кораблі, які свого часу несли гордовиту назву їхнього міста, — зокрема бойовий фрегат із ескадри адмірала Ушакова, який відзначився в битві з турецьким флотом 1788 р. біля острова Фідонісі (зараз — Зміїний), скромного трудягу — колісний буксирний пароплав початку минулого століття, що різав хвилі Дніпро-Бузького лиману, величний океанічний танкер 70—80-х років ...

На свій четвертий щабель Берислав лише ступає. Щастя йому!

Сергій ГЕЙКО, м. Берислав Херсонської обл.

На фото: дереворит Леонтія Тарасевича XVIII ст. “Взяття турецько-татарських фортець у 1695”; Свято-Введенська козацька церква XVIII ст.; кладовище воїнів Кримської війни

БЕРИСЛАВ: ЧОТИРИ ЩАБЛІ ІСТОРІЇ

Оврамиха, стара мати,
А три сина мала,
Гей, у дорожнюку та велику
На ніч не пускала.
Тільки пустила сина
Данила

В Тавань-город погуляти.
Ненавиділи січовики
подніпровські укріплення,
то й закликали знести Кази-Кермен із “сатанинського основания” і “в конец богмерзких агарян поганских жилища разорить”. Щоб завадити козакам виходити до Чорного моря, протягнули “агаряни” між Кази-Керменом та Іслам-Керменом (де сучасна Нова Каховка) через Тавань залізні ланцюги, посеред яких були “во-

зруйнувати доценту, що й слідів її майже не лишилося. Серед місцевих жителів побутує ще одна легенда, буцімто мусульмани десь за фортечними мурами закопали золотого коня, аби той не дістався нападникам. Хто знає? Кажуть, диму без вогню не буває...

ЩАБЕЛЬ ДРУГИЙ — ІМПЕРСЬКИЙ

Назва міста також оповита легендами. Кажуть, ніби сказала Катерина Потьомкіну, мовляв, “бери і слав”, а інші твердять, ніби “берег тут славний”, що є незаперечним. Утім, після

тут товариш Кобзаревий — відомий літератор Афанасьєв-Чужбинський — і залишив вельми цінні нариси. У роки Кримської (Східної) війни (1853—1856 рр.) через Берислав і переправу йшло постачання армії в Криму, а в самому місті діяв військовий шпиталь. До нашого часу збереглося кладовище померлих тут вояків і каплиця з каменю на ньому.

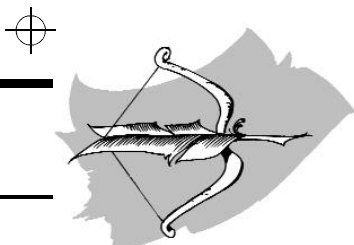
На початку XX ст. у місті вже діяли 4 початкові школи грамоти, морехідна школа (!), 2 приватні училища, чоловіче 2-класне училище, чоловіче й жіноче народні училища, приватна жіноча гімназія, лікарня, 4 право-

нував у місті майстерню з ремонту сільськогосподарського реманенту, яка 1901 р. була переобладнана на завод. У подальшому Бериславський машинобудівний завод став одним із найважливіших у своїй галузі в Україні.

ЩАБЕЛЬ ТРЕТІЙ — РАДЯНСЬКИЙ

На жаль, на ньому й розпочався поступовий занепад старовинного міста. Вже в роки Української революції 1917—1921 рр. Берислав кілька разів переходив із рук у руки військ Радянської Росії, австро-німецьких окупантів, гетьмана Скоропадського, УНР, Директорії УНР, Антанти, отамана Григор'єва, генерала Денікіна. Улітку 1920 р. місто стало прифронтовим у ході боїв на Каховському плацдармі — саме тут розташовувався штаб кінної армії Будьонного й Ворошилова. З того часу надовго утвердилася більшовицька влада. Перший голодомор будівничих “світлого майбутнього” 1921—1923 рр. забрав життя близько половини мешканців міста. А ще чимало утекло світ за очі. Потім було розкуркулювання, коли забирали все, аж до зношених дитячих ботиків, згодом — другий найстрашніший голодомор 1932—1933 рр.

ОЛЕГ СКРИПКА ВТІЛЮЄ «КРАЇНУ МРІЙ»

Не так уже й легко серед хаотичної буденності реалізувати свої найзаповітніші і неповторні мрії. Але якщо їх набирається величезна кількість... Якщо вони долають усі перешкоди й виринають назовні... Якщо є віра, натхнення, прагнення, бажання їх втілити, — ці мрії перетворюються на велику й неповторну країну мрій. Дійсністю ці мрії стали 10—11 липня, коли на Співочому полі в Києві відбувся Міжнародний етнофестиваль «Країна Мрій».

Бажання відчувати небуденність майбутнього етнодіявства переслідувало мене вже кілька днів. Це мало бути щось зовсім не схоже на ті концерти, які, зазвичай, організовуються до великих свят у центрі столиці. Співоче поле віяло своєю містичністю й загадковістю. Воно заховалося від бетонних стін, асфальту і сірої шаленості міського життя. Здавалося, що час на цьому невеликому клатті майже недоторканної природи посеред великого мегаполіса зупинився. І тільки рух автомобілів на дніпровських мостах нагадував, що зараз — третє тисячоліття. Панування тиші іноді порушував вітер, що погойдував дикі трави. Дзвони Києво-Печерської лаври час від часу нагадували про те, що час усе ж не стоїть на місці.

За кілька годин усе змінилося. Велика територія перетворилася на гамірливий вулик. Під стінами Лаври спраглих до народних ремесел, бажаючих придбати рідкісні вироби, історія яких сягає глибини тисячоліть, зустрічали гончарі, ковалі, різьбярі, ткалі та інші народні майстри, які з'їхалися на Співоче поле з усієї України. Від побаченого очі розбіглися: дитячі іграшки, глечики з різнокольорової глини, прикраси, брилі, дерев'яні ковшки (з такого трохи пізніше Фома з гурту «Мандри» частував нас пивом), мініатюрні кошики в руках дідуся з добрими очима, який бідався, що у нього нічого не купують, вишивана сорочка в майстерних руках приємної літньої жінки. Це була тільки алея майстрів. А попереду ще стільки, що й за тиждень не передивившись й не переслухавши. Тут вже кожен обирав собі за вполюваннями.

На пагорбі над Співочим полем біля хреста, подальше від концертних

сцен, сиділи кобзарі й співали думи про щасливу й нещасну долю. Це були інструменти, які, оживаючи в руках майстрів, глибоко торкалися душі, змушували її стривожено тужити й за мить — по-дитячому радіти.

Подорожуючи поміж кількох концертних сцен можна було натрапити на дитячий майданчик, де безтурботно бавилася дівчина. Чого тут тільки не було! Танці, ігри, радісні обличчя дітей і не менш радісні — батьків, конкурс дитячого малюнку, плетіння солом'яних іграшок, — словом, усе, що могла вигадати дитяча уява. Часто батьки самі настільки захоплювалися, що вже й після завершення роботи дитячого майданчика не хотіли полишати забаву.

Для тих, хто відчував у собі надлишок енергії, існувала Майстерня танців. Фольклорні колективи, які ще кілька хвилин тому співали на концертних сценах, тепер витанцювали разом із десятками спраглих до активного відпочинку відвідувачів

фестивалю. Тут можна було навчитися українських танців від тернопільського «Вертепу», побачити екзотичні для нас танці литовського гурту «Інтакас» і гурту «Марі Памаш» із Республіки Марій Ел, м. Йошкар.

Сцена під стінами Лаври, «Зелена галявина» на схилах Співочого поля та Велика денна сцена два дні з обіду приймали чималу кількість різних українських фольклорних колективів і колективів із багатьох країн Європи, які не тільки показували своє мистецтво співу та гри на різноманітних інструментах, а й самі влаштовували запальні танці й театралізовані дійства.

Денна частина фестивалю ще раз відкрила спраглому до етнічної музики люду такі укра-

їнські колективи, як «Буття», «Надобридень», «Космацька капела», «Гуртоправці», «Муравський шлях», «Серпанок», «ДахаБраха», «Кралец», «Божичі», «Троян», «Древо», «Володар», «Гуляйгород», дитячі колективи «Мережка», «Верби-ченька» й «Ладовиці» та гостей з інших країн: «Z drogi» (Польща), Ishbel MacAskill (Шотландія) + гурт «Yo' Ghurt» (Україна), «Intakas» (Литва) та «Kapela Drewutnia» (Польща).

Після того, як закінчилася денна частина першого дня фестивалю і дві концертні сцени завершили свою роботу, весь люд рушив до епіцентру Співочого поля — Великої вечірньої сцени. Саме там народна артистка України Ніна Матвієнко разом із Олегом Скрипкою відкрила перший за часи незалежності етнофестиваль такого рівня. Після свого виступу співачка просто «світилася» від якоїсь неземної радості, підспівувала колективам і витанцювала. Те щастя виринало назовні. Його було настільки багато, що воно просто охоплювало всіх, хто стояв біля пані Ніни.

Обидва дні фестивалю залишили у серцях його відвідувачів багато теплих, світлих відчуттів. Співоче поле своєю енергетикою, можливістю гармонійного єднання з природою стало головним елементом неповторності й небуденності фестивалю. Навіть погода була за нас. Бо як пояснити: коли весь Київ заливала злива, — на Співочому Полі світило сонце, а грозова темна й велика хмара, що рухалася прямо до пагорбів «Країни Мрій» і ось-ось мала проковтнути фестиваль, дивом різко звернула направо і сховалася за Дніпром.

Хто б що не казав, та подібного дійства Україна ще не бачила. Гурти «Karpathians» (Київ), «Spontani Vire» (Фінляндія), «Cankilou» (Чехія), «Здоб ши Здуб» (Молдова), «Палац» (Білорусь), Енвер Ізмайлов (Крим), «Мандри», виступаючи на Вечірній сцені підвели велику та не остаточну риску під цим непересічним і, що найголовніше, рідним дійством. Фінальний виступ ініціатора фестивалю Олега Скрипки разом із його «гранд оркестром», як він сам зауважив, перевів етнічно вбраний люд у стан радісного шаленства. Від пісні «Країна Мрій» пробігав якийсь морозець по шкірі. А це буває тільки тоді, коли відчувається своєрідний момент істини. Фестиваль став тією українською істиною, якої часто уникають і навіть бояться. Бо яблуна, у якої міцне коріння, має можливість повноцінно розвиватися і приносити доспілі та смачні плоди. «Країна Мрій» повертає українцям це коріння!

• **Богдан ГДАЛЬ**
Фото автора

СЛОВО Просвіти

Засновник: Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.
Реєстраційне свідоцтво KB № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001.
Тел./факс 228-01-30. E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.com.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

НАШІ ПЕРЕМОГИ

Причини війни між Московським царством і Гетьманською Україною слід шукати, насамперед, у спробах царя Олексія і його оточення використати туманні військово-союзницькі переговори з Б. Хмельницьким у Переяславі для просування московського фактора в глибоку Європу. Москва все активніше втручається у внутрішньо-адміністративне життя Війська Запорозького: посилює свою військову присутність у Києві та інших містах, розпалює рухи й виступи козаків проти гетьманської влади І. Виговського... До того ж, Вільненське перемир'я 1656 року Московії з Річчю Посполитою без участі української сторони ще Богдану Хмельницькому довело ненадійність царя як союзника. І якщо тоді саме генеральний писар Іван Виговський умовив великого гетьмана й полководця не розривати стосунків із царем, — то вже після смерті Хмельницького обраний гетьманом Виговський усе чіткіше бачить у Московії величезну загрозу для Гетьманщини. Загострився конфлікт між козаками та царськими стрільцями в Білорусії, московські залоги в Україні грабували й убивали селян, вимагаючи "податей" (боярин Василь Шереметєв відкрито дозволив грабунки селянських і навіть козацьких володінь). Цар вимагав від Виговського припинити будь-які контакти зі Швецією та іншими державами, а також вислати Юрія Немирича (що вів переговори з верхівкою Речі Посполитої) з Гетьманщини, підготувати податкову реформу тощо. Врешті, московські вояводи підтримали радикальну опозицію козацьких низів і запорожців на чолі з Мартином Пушкарем і Яковом Барабашем, що розпочали відверту громадянську війну проти гетьманської влади. Стають постійними місцями "опозиціонерів" у Москву, і цар "ласкаво" визнає гетьманами практично всіх — навіть Безпалого та Іскру... Очевидно, Виговський шукає надійнішого союзника й зупиняється на колишньому ворогові — Речі Посполитій. Так, у вересні 1658 року підписується Гадяцький трактат, що передбачає створення конфедерації з Великим князівством Руського (тобто України), князівства Литовського й Речі Посполитої на рівних для націй правах. До союзників Виговського долучається Кримське ханство. "Опозиція" із царськими залогами розпочинає справжнє повстання, захоплюючи міста й села. Зрештою, Виговський із союзниками розбиває окремі повстанські й царські загони, Іскра й Барабаш, услід за Пушкарем, страчуються. Саме в цей час уцілілі московські загони жорстоко мстяться "цивільному" населенню Гетьманщини, спалюючи навіть православні храми, вбиваючи жінок і дітей. Насамкінець найкраща кавалерія і стрілецькі полки Московії

КОНОТОПСЬКА БИТВА: ЗВІДКИ НОГИ Й КУДИ?..

8—11 липня цього року відзначається 345-річчя переможної для козаків і гетьмана Івана Виговського Конотопської битви проти більш ніж 100-тисячного (деякі джерела говорять про 180 тисяч) війська московитів, що вторглося на Лівобережну Україну ще з кінця 1658 року, спалюючи міста й села, масово знищуючи "ізмєнників", у тому числі жінок та дітей.

на чолі з князями Ромодановським, Трубецьким, Пожарським, Львовим і Куракіним вторглися в Україну. Взявши кілька міст, у кінці квітня 1659 року вони взяли в облогу 4,5 тисячі козаків із полковником Г. Гуляницьким у Конотопі.

Понад два місяці козакі успішно тримали оборону, відбиваючи постійні штурми, знищуючи підкопи з мінами. Не допомогла ані надзвичайно потужна артилерія московського війська, ані винищувальні рейди та розправи стрільців над сім'ями козаків в околицях, в Борзні, в передмісті Ніжина.

За час облоги Конотопа Виговський, у свою чергу, зібрав військо (за різними джерелами, від 16 до 60 тисяч), долучивши невеликі загони поляків, сербів, німців і молдаван. У кінці червня він наблизився до Шаповалівки, розбивши один із роз'їздів московського війська. Підійшовши до Конотопа, козакі очікували кримських ординців. 4 липня, нарешті, із досить великими силами прибув сам хан Мегмед-Гірей IV і, після взаємних почестей, присяг на вірність у бою,

було узгоджено тактику бою, і, союзники почали займати бойові позиції. Оскільки атакувати "в чоло" укріплені табори московитів було безглуздом, козакі використали класичну провокацію. Ареную бойових дій стали обидва боки Соснівської переправи (десь за 2 милі від Конотопа), причому більша частина союзницьких військ зосередилася за переправою через р. Соснівка. Сам Виговський із невеликим загonom ударив просто по табору московитів. Коли шок у московських вояків одійшов, вони побачили, як козакі в поспіху відходять. Князь Пожарський кидає усю важку добірну кавалерію та загони стрільців навздогін супротивнику. Врешті, услід за козаками ті переправляються через річку й ... опиняються в пастці. З обох сторін б'ють татари, спереду — Виговський. Відступу назад немає — козакі знищили переправу. Московську кінноту й стрільців затискають у річку, яка загачена козаками, вийшла з берегів... 40 тисяч московитів гине, 15 тисяч потрапляє в полон (серед них десятки іменитих

воевод, зокрема князі Пожарський, Львов, Бутурлін...).

Коли полоненого стрільця відіслали з головою Пожарського (відрубаною за образу хана) в московський табір, що залишався біля Конотопа, — через деякий час царське військо починає спішно відходити. Ще до прибуття основних союзницьких сил вороже військо раптово атакує з Конотопа Григорій Гуляницький, захопивши частину артилерії й обозу. 9 липня московський табір атакує Виговський із основними силами. Під важким артилерійським обстрілом гетьман двічі ледь не гине (спочатку розірвало коня, потім — одяг біля пояса), але повністю знищити вороже військо таки не вдалося. "Прорубавши" прохід через ординський табір, воно з великими втратами відходить. Татари, пройшовши походом у глибоку Московію, повертаються в Крим. Тим часом повну капітуляцію Москви перед Гетьманщиною зупинило... повстання Якіма Сомка, Василя Золотаренка, Тимоша Цицюри, Івана Богуна, Івана Сірка та інших. Виговський, аби припинити громадянську війну, віддав гетьманську булаву "опозиції", а та із московськими військами почала винищувати родичів і прихильників гетьмана. Згодом московити з військом Тимоша Цицюри йдуть походом на Правобережжя й Річ Посполиту. І хоча Шереметєв зазнав поразки під Любарем (від повного розгрому врятувала лише підмога Юрія Хмельницького), Правобережжя й Лівобережжя України надовго опинилися по різні боки безперестанної війни й руїни.

10—11 липня 2004 року в Конотопі й Шаповалівці з нагоди річниці переможної битви козаків відбувся культурно-мистецький фестиваль "Козацький родослов", проведено наукову конференцію, організовано художні й науково-історичні виставки. У культурно-мистецькій програмі взяли участь близько 50 місцевих самодіяльних колективів та професійні митці, зокрема Тарас Петриненко, гурт "Кобза" та інші. Серед співorganizаторів і учасників заходу — ВУТ "Просвіта" імені Т. Шевченка.

• **Олександр СОЛОНЕЦЬ, Михайло СОПІВНИК**

ОЧЕВИДЕЦЬ І ЛІТОПИСЕЦЬ

ЛИПЕНЬ — ДЛЯ МОРСЬКИХ ПОХОДІВ

Козаки, особливо запорожці, були майстрами військової справи не тільки на землі, маючи велику пристрасть до навігації і морських походів. Запорозька Січ, що поставала як східний форпост не лише українців і Речі Посполитої, але й цілої Європи, завжди стримувала й відбивала напади кримсько-турецької орди. З часом запорожці та їхні морські походи самі стали постійною загрозою для Криму й Османської імперії, не раз доходячи аж до Стамбула. Згадаймо ж історичний календар 8—20 липня у козацьких походах.

1603 р. — гетьман Григорій Ізопович повів козацький флот до Варни.

1621 р. — похід флотилії гетьмана Якова Нероди до Різе.

1623 р. — козацька флотилія гетьмана Михайла Дорошенка атакувала Стамбул.

1624 р. — похід флотилії зі 100 "чайок" отамана Григорія Чорного до Стамбула і Неокорніе.

1635 р. — бойовий рейд запорозької флотилії Івана Сулими по Дунаю і Босфору.

1655 р. — об'єднана флотилія запорозьких і донських козаків оволоділа Таманню.

1673 р. — флотилія Івана Сірка в Дніпровському лимані знищила 40 бойових кораблів турецького флоту.

1680 р. — похід флотилії Івана Сірка в Азовське море.

1690 р. — битва козацького флоту полковника Самойленка з турецьким флотом у Дніпровському лимані.

1695 р. — морський похід полковника Самойленка до Азова.

1696 р. — козакі з царськими військами Петра I взяли Азов.

З іншого боку, можемо лише пожалкувати, що пристрасть запорожців до навігації і постійні анти-ординські набіги часом не служили загальній справі української держави. Чи не ця пристрасть і анархічність запорожців призвели до несприйняття ними союзництва між Виговським і кримським ханом, що в кінцевому результаті спричинило розкол Гетьманщини на Правобережжя і Лівобережжя?

ПОСТАТІ

СІЧОВИКИ Й ІВАСЮК...

До 25-річчя з дня трагічної смерті Володимира Івасюка, за ініціативи Завадівського куреня Кіровоградського коша УДЮТ "Січ", нещодавно було проведено теренову гру "Не згасне пам'ять патріота". У грі, яка проходила в Завадівці, брали участь дві групи: юнацтво Інгільського куреня та старші січовики з куреня "Сокіл".

Маршрут був розподілений на 15 точок, де чекали із завданнями Завадівські січовики, і пролягав від школи, понад річкою Інгул та лісом. Обом групам було необхідно зібрати питання й відповіді на тему життя та творчості В. Івасюка (наприклад, "Рік написання пісні "Червона Рута", "Ким за освітою був Івасюк?", "Причина смерті композитора", "Скільки тривали пошуки В. Івасюка?", "Які пісні написав митець?", "Якими піснями починається й закінчується фестиваль "Червона Рута" та ін.). Кожна група отримувала відповіді без питань та питання без відповідей, які на кінцевій точці маршруту, за вечерею, потрібно було об'єднати, а також повідати іншим січовикам цікаві моменти із життя славетного композитора. Закінчився вечір піснями, які стали світовими хітами ("Червона рута" та "Я піду в далекі гори"), та вивченням нових пісень.

• **Олександр ЦИЦЕНКО**

БОЙОВІ МИСТЕЦТВА

Кажуть, у давнину запорожці міг спокійно вийти один проти десятка татар. Нинішні учасники Всеукраїнської першості з національного рукопашу "Спас", що з'їхалися до столиці з Дніпропетровська, Запоріжжя, Гуляйполя, Вільнянська й Олександрії, в житті так не експериментували. Але постійно за себе вони здатні, й не лише на спортивному килимі.

"Бойове мистецтво "Спас" у сучасному варіанті почало відроджуватися з 1992 року, — розповідає віце-президент Федерації "Спас" **Олександр Корнієнко**. — Це серйозна звичаєва традиція, де поєднуються елементи суто бойового мистецтва з гартуванням духу, заглибленням у нашу національну культуру лицарства. Історично "Спас" — це короткоточасний бій на знищення, тут застосовується над-

МІРЯЛИСЯ СИЛОЮ КОЗАКИ

У Києві відбулася першість України з національного рукопашу "Спас"

звичайно широкий арсенал засобів, тому пластуни — козацькі розвідники, — від яких пішов цей звичай, були практично непереможними. Починаючи з 1995 року ми розділили бойовий і спортивний "Спас", щоб залучити більше молоді, зробити його масовішим. Наше завдання — підняти "Спас" до рівня національного виду спорту".

У Києві першість зі "Спасу" проходила вперше; досі подібні змагання відбувалися, переважно, в рамках традиційного Фестивалю козацьких бойових і традиційних мистецтв на Хортиці. Переможців визначали аж у 15 вагових категоріях — від 40 до 95 кг. У командному заліку перемогу святкували козакі

з Дніпропетровська, на другому місці — Запоріжжя, третє поділили Київ і Вільнянськ, на четвертому — Гуляйполе, і замикає список Олександрія. А найбільше, напевне, перемога запам'яталася Сергієві Пономаренку з Гуляйполя, який таким чином відзначив своє 18-річчя.

Нині "Спас" відроджується в 16 областях України, особливо — на південному сході, в історичних козацьких областях, вирішуючи одночасно проблему виховання підлітків. "Наші хлопці навіть у школі виділяються стриманістю та виваженістю, — поділився з нами голова батьківського комітету гуляйпільського клубу "Патріот" Валерій Чапленко. — А після школи багатьох запрошу-

ють на навчання в заклади Міністерства оборони, внутрішніх справ".

Цього ж літа готується черговий, уже восьмий, козацький фестиваль, куди з'їдуться помірятися силами й представники таких споріднених стилів національних бойових мистецтв, як — Бойовий гопак, "Сварга", "Хрест", "Козацька Вежа", "Триглав", а також "Тверская буза", Руський стиль тощо. До речі, експерименти російських медиків показали, що введення національного елемента в будь-який вид боротьби підвищує показники спортсменів у змаганнях приблизно на 20 %.

• **Наталка ПОЗНЯК**

Прем'єра рубрики: Обираємо!

Факт очевидний і сумний: Україна поступово втрачає не лише своє обличчя й авторитет на міжнародній арені, а й перспективи поліпшення життя власного народу. У кожному разі, впродовж тринадцяти останніх років єдиною світлою плямою надії й позитивних реалій — на всу-

ціль сірому тлі марних очікувань — був рік, коли господарством країни керував уряд Ющенка—Тимошенко.

Але життя вимагає не анекдотів. Отож, давайте, шановні громадяни виборці, не будемо нервувати, а спокійно поміркуємо. У наших матеріалах під цією рубрикою ми не

даватимемо вам поради, за кого голосувати. Натомість поговоримо про нас самих.

Тому що не десяток-два кандидатів на Президента України й навіть не адміністратори об'єднані, а — кілька десятків мільйонів нас із вами повинні усвідомити власну відповідальність і домовитися про майбутнє, яке нам належить обрати.

НЕ ВСІ ПРОГРАМИ — ПРО ГРАМИ

Оце ключове слово — ПРОГРАМИ, яким уже впродовж чортової дюжини років прикриваються перелицьовані комуністичні бонзи, якщо не скомпрометовано остаточно, то лише тому, що залишається надія Нації на справжню, реальну, а головне — фактично здійсненню програму досягнення нашого українського добробуту й безпеки. Добробуту й безпеки, досягти яких можна лише НАМИ й за НАШОЮ участю в програмах.

Краще вже, насправді, говорити не про програми, а про грами, про конкретні грами й тисячі грамів видобутого в Україні золота, про мільйони грамів виплавлених кольорових металів, мільярди грамів видобутого вугілля, виготовлених машин і зібраного врожаю пшениці.

Україні нині потрібні трильйони вироблених грамів!

А тут — програми, за якими не вбачається жодних конкретних грамів. Лише обіцянки й декларації добрих намірів. Бажання видати марні слова за дійсні прагнення. Приховуючи, звичайно, власні конкретні прагнення сісти в крісло, забезпечене системами секретного зв'язку й монополією права на істину в останній інстанції. І все це лише з однією метою — **володіти!**

Володіти всім, і нами, грішними, в тому числі.

ЧЕРГОВИЙ ЦУГЦВАНГ

Як бачимо, у деяких сумно відомих на весь світ осіб ця гра **у програми без грамів** добре виходить. Більше того, як тільки преса (а подекуди й народ) починає вирувати невдоволенням із приводу явного невиконання чергової програми, тоді головний володар видає черговий указ про розробку наступної програми. Наприклад, указів та інших рішучих документів про "рішучу боротьбу з корупцією" (з розробкою відповідних програм) нинішній володар уже навідавав кілька; тим часом Україна за рівнем корупції посідає одне з перших місць у світі, а процес удосконалення корупції розвивається надалі.

Гра в програми — одна з найулюбленіших забав посткомуністичної бюрократії.

У нинішній ієрархічно-пірамідальній, глибоко корумпованій системі владарювання склалася система виробництва програм — різнорівневих і різногалузевих, стратегічних і тактичних, цільових і загальних, попередніх і уточнених, типових і одноразових, державних і недержавних, розвитку й досліджень, урядових і партійних, громадських тощо — **програма без жодного гарантування** більш-менш реальних грамів.

"А чому без гарантування?" — питаєте. Бо в жодній програмі ви не знайдете відповіді на питання про те, **як і за рахунок чого** ті грами буде вироблено.

І що цікаво: народ, — себто електорат, — як наелектризований, очікує щоразу новіших програм, сподіваючись на те, що чергова програма не виявиться пустопорожньою. А тим часом, незважаючи на інформацію деяких каналів про те, що "добробут невпинно зростає", електорат бачить цей добробут хіба що у збільшенні супердорогих авто, які належать особам тієї самої привілейованої категорії...

До того ж, у результаті так запрограмованого "добробуту",

смертність в Україні перевищує народжуваність, п'ята частина працездатного (і чи не найбільш свідомого!) населення, втікаючи від "добробуту", шукає джерел добробуту за кордоном, а хто не виїзний, — шукає притулку в столиці, де якось ще можна "прилаштуватися".

Можна. І не лише жебраком у підземному переході, а й у високих скорумпованих сферах, де влада концентрує найбільш лояльних їй функціонерів із усієї України, придатних до активної гри в програми.

Нинішня ситуація на владному Олімпі (тобто на Банковій), — як у шаховій грі, коли будь-який хід суперника, котрий саме зараз має зробити хід, веде до поразки. Цугцванг!

Чому Л. Кучма не висуває своєї кандидатури? Може, чекає вказівки "старшого брата"? Але й "старший брат" — у нерішучості, бо цілком очевидно, що зацікавлені особи не лише в Україні, а й у світі очікують на Україну без Кучми.

А знайти заміну, та ще й таку, щоб новий "молодший" продовжив і довів до кінця справу остаточно поневолення України Росією, — не так легко й не так швидко. Адже в середовищі впливових владомощів, так само, як і серед простого люду, безнадійно втратили авторитет і вичерпали кредит довіри не лише Л. Кучма та його оточення, а й будь-хто, Л. Кучмою рекомендований, навіть якщо цей рекомендований має кримінальний досвід (такий важливий нині у криміналізованій державі).

Кого висувати від влади? Дилема і цугцванг водночас!

ГРАМИ З СОЦПРОГРАМИ

Доки на Банковій чекають остаточної підсумків кремлівського аналізу варіантів політехнологічних сценаріїв і відповідної вказівки, подивімося на наявні внутрішні пропозиції.

Спробуємо оцінити привабливість зареєстрованих кандидатів на президента з позиції їх програм.

Алфавітний порядок основних кандидатів на президента — відомий: О. Мороз, П. Симоненко, В. Ющенко, В. Янукович.

Програма Олександра Мороза, висунутого Соцпартією, — програма Соцпартії.

Це досить значний за об'ємом, ґрунтовно опрацьований документ, за яким відчувається рука й перо кваліфікованого колективного творця із солідною не лише марксистсько-ленінською теоретичною, а й совєцькою практичною підготовкою та відповідним досвідом будівництва так званого "розвинутого" соціалізму.

Не певен, чи сучасна молодь захотіла б назвати цей "розвинутий" — *продвинутим*, якби знала, що воно таке "розвинутий", доведений до повного абсурду соціалізм 70-х років минулого століття.

Варто звернути увагу читачів

Молодіжні вибрики нерідко бувають наслідком підліткової недопугості. У даному разі цю "модну" недопугість дуже вміло використовують

на окремі положення цього визначального документа Соцпартії, зачитувавши лише фрагменти, деякі з яких можуть спричинити справжні викиди адреналіну:

"... Створення Соціалістичної партії 26 жовтня 1991 р. стало помітним явищем у політичному житті країни. ...Соціалістична партія України, як єдина впливова ліва сила, ... виконала своє завдання щодо залучення та організаційного згуртування прихильників соціалістичної ідеї.

"...Після небувалої атаки на основоположні цінності соціалізму і спроб їх дискредитації відбувається процес їх переусвідомлення... в новій історичній ситуації... В Україні соціалістичний рух розвивався під впливом марксистських ідей..."

"...Після входження західних областей до складу України, тут під час і після закінчення Великої Вітчизняної війни до середини 50-х рр. розгорталася трагедія, пов'язана з насильницькими діями ОУН-УПА і їх нейтралізацією владою.

"...Незважаючи на героїчні зусилля робітничого класу, колгоспного селянства, трудової інтелігенції, будівництво соціалізму в країні зіткнулося зі значними труднощами".

Зупинімося тут для деякого розмірковування над зачитаним і поставмо кілька питань, почасти риторичних:

а) Чи насправді Соцпартія є єдиною впливовою лівою силою, і чи насправді вона є лівою, якщо багатства своїми ідеологемами, складом і рядами членів наслідують КПРС, з рядів якої вийшла і, значною мірою, продовжує йти доро-

гою збанкрутілих попередників?

б) Хто конкретно дискредитував "основоположні цінності соціалізму"? Чи, може, ті, хто за часів соціалізму гинув на каторжних роботах у таборах соціалістичного ГУЛАґу?

в) Чи така кваліфікація, як "на- сильницькі дії ОУН-УПА", — є справедливим і повним визначенням складної і самовідданої боротьби за незалежну Україну проти нав'язаного українському народо-

ві московського соціалізму?

г) Чи є історично обґрунтованим і просто правдивим нинішнє твердження Соцпартії (твердження, яке повторює вигадку сталінської пропаганди) про "входження західних областей до складу України"? Адже нині вже весь світ знає про розподіл суверенної Польщі, згідно з пактом Молотова—Ріббентропа, що значною мірою спричинило боротьбу українських повстанців проти московських окупантів на цих землях. На землях, які нікуди не "входили", а були насильницьки введені до складу, тобто просто окуповані.

д) Чи справді було так, що "героїчні зусилля робітничого класу, колгоспного селянства, трудової інтелігенції", — які здійснювалися під проводом (і тиском!) КПРС, — ралпом (з якого дива?) "зіткнулися зі значними труднощами", а не стали логічним наслідком отого самого "будівництва соціалізму"?

Соромно про це зайвий раз нагадувати, але ж, як бачимо, деякі соціфундаменталісти досі намагаються навести тінь на ясний день. Чого варта згадка про "шедеври" соціалістичної колективізації — колгоспи?! А інтелігенція — вона що, може бути **нетрудовою**?

Це вже не просто заявленість соцікомуністичних штампів, це — переконання.

В ОБІЙМАХ СЛОВ'ЯНСТВА

Ніхто не виступає тут проти права кожної людини на переконання та на симпатії до певної політичної сили і її представника. Нехай читачі не мають сумнівів щодо

ОБИРАЄМО!

нашої толерантності до кожного кандидата, шанування його людських і громадянських прав.

У нашій газеті ми прагнемо не допустити жодного компромату. Натомість, виконуючи наш професійний обов'язок, інформуємо з відкритих джерел (у даному разі — з сайту Соцпартії) наших читачів для зміцнення їхніх переконань і симпатій, незалежно від того, які вони, ці переконання, і до кого ці симпатії.

Наведемо ще кілька цитат із програми Соцпартії:

"...Історія і досвід діяльності КПРС свідчать про значну організуючу та мобілізуючу роль, яку партія може відігравати в суспільстві..."

"...Недостатньо доказовими залишаються твердження про переважання внутрішніх причин руйнування СРСР над зовнішніми..."

Отже, соціалісти закликають нас не вірити, що СРСР розвалився саме завдяки "організуючій й мобілізуючій ролі" КПРС і породженому нею безправ'ю і беззаконню, відсутності демократії і свободи людини, що й нині продовжують руйнувати російську імперію, котру намагається відновити Москва, в тому числі: за допомогою анексії України.

Так чого, власне, хоче Соцпартія?

Відповідь — у її програмі: "Суть необхідних справжніх перетворень полягає у поступі суспільства до демократичного соціалізму як вищого рівня суспільного розвитку".

А яким чином пропонується досягти цього "вищого рівня"?

Відповідь знаходимо у п. 5 вступної частини програми:

"Соціалістична партія України виходить із необхідності розробки сучасної теорії соціалізму і враховує: марксистську концепцію соціалістичного розвитку, ... ленінську концепцію соціалістичних перетворень і (...) досвід будівництва соціалізму в СРСР..."

Знову обіцяють подарувати народові розробку теорії, знову проведуть експерименти, причому на тій самій сумно відомій ідеологічній марксистсько-ленінській основі.

Ну, з такими намірами соціалісти, мабуть, не прийдуть до влади. Але якщо все-таки прийдуть, чого нам від них чекати?

"Здійснення першочергових заходів передбачає реалізацію низки програм".

Оці "низки програм" саме так виділені в їхній програмі. Прогрес: цього разу нам обіцяють цілу низку. Мабуть, щоб на всіх і надовго вистачило. А за програмами й цілком відверто:

"На всій території України у всіх проявах людського життя статус офіційних з однаковим їх використанням мають українська та російська мови".

А ви кажете: без Мови немає Нації!

Та й чи про інтереси Української Нації йдеться авторам соцпрограми, коли у сфері зовнішньої політики ними запрограмовано наміри, що насторожують до болю знайомим останнім словом:

"СПУ виступає за пріоритетні братерські відносини з Росією, ... за консолідацію і захист слов'янства".

Стосовно захисту слов'янства, то чомусь досвід слов'янської Польщі з будівництва держави добробуту й безпеки (в тому числі, з добробутом європейського рівня в Євросоюзі та реальним захистом під парасолом НАТО) не знайшов відображення у програмі СПУ.

Дешеві гасла й слогани типу "Ми всі — браття-слов'яни", "Слов'янське єднання" — це вже було й закінчувалося російською експансією.

Зрештою, чому закінчувалося? Ще не закінчилося. Тому не треба захищати слов'янство як загальне, коли конкретного захисту потребує Український народ із його Мовою й Державою.

Далі буде.

● Євген ГОЛИБАРД

ГІДНА ШАНА КОБЗАРЕВІ У США

ПРОЧИТАЙТЕ
ТУЮ СЛАВУ

Відкриття пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні 40 років тому і величезна кількість присутніх на ньому — близько 100 тисяч — справили велике враження на американську пресу. Це багатотисячне зібрання, крім усього іншого, привернуло міжнародну увагу до порушень людських прав і свобод колишнім радянським режимом і політичних репресій проти борців за звільнення України. Досить згадати, що вашингтонська газета "The Sunday Star" наступного дня назвала цей пам'ятник "новою Статуєю Свободи".

Пам'ятник-переможець конкурсу, оголошеного створеним ентузіастами Комітетом пам'ятника Шевченкові, спроектований і виконаний скульптором Леонідом Молодожанином на добровільні пожертви понад 50000 американських громадян, переважно українського походження. На всі заходи було витрачено 424 122 американські долари.

На невисокому підніжжі з сірого граніту — простий напис: "TARAS SHEVCHENKO — 1814—1861 — BARD OF UKRAINE". На зворотному боці — напис англійською мовою такого змісту:

"Присвячений визволенню, волі й незалежності всіх поневолених націй, цей пам'ятник Тарасові Шев-

26 червня за ініціативою Українського Конгресового Комітету Америки (УССА), який сформував національний ювілейний комітет, українськими організаціями діаспори було широко відзначено 40-річчя створення пам'ятника Кобзареві у Вашингтоні.

ченкові, українському поетові XIX століття, борцеві за незалежність України та за волю всього людства, який під чужою російською імперіалістичною тиранією та колоніальним пануванням закликав до "нового і пра-

ведного закону Вашингтона", був відкритий 27 червня 1964 року. Цією історичною подією вшановано 150-ліття народження Шевченка. Пам'ятник був дозволений 86-им Конгресом Сполучених Штатів Амери-

ки 31 серпня 1960 року, а закон ч. 86-749 про дозвіл спорудити пам'ятник підписав 34-й Президент Сполучених Штатів Америки Дуайт Ейзенхауер 13 вересня 1960 року. Пам'ятник спорудили американці українського роду та їх друзі".

Друга частина — велика плита світло-сірого граніту, поставлена руба трохи позаду й збоку від цоколя з постаттю Шевченка. Спереду на ній вирізьблено скованого Прометея, а на зворотному боці — англійський переклад рядків із Шевченкового "Кавказу":

*Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І нестиий не виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого,
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.*

Звіт Контрольної Комісії Комітету пам'ятника Шевченкові в Америці з перевіреної діяльності Комітету від 1.01.1961 до 30.11.1965 року було опубліковано в газеті "Свобода". Зауважу, що прозора діяльність організації у демократичній країні є нормою. Як і повага до законів країни, бо спорудження пам'ятника, як ми бачимо, проводилося згідно рішення Конгресу США. На від-

критті з палкою промовою, яка наводиться нижче як історичний документ, виступив 34-й Президент США Дуайт ЕЙЗЕНХАУЕР.

Читаючи першоджерело, цікаво було звернути увагу на те, що ця подія була заполітизована, з огляду на тодішнє панування "холодної війни". Проти встановлення пам'ятника були деякі впливові газети, як-то "Вашингтон пост"; нещодавно там лунав заклик до демонтажу через те, що він, на їх погляд, є ідолом радянських комуністів. Різко проти виступали "Советська культура" та "Радянська культура". Під статтею в "Літературній Україні" підписалися 34 провідні діячі української культури із закликом не використовувати образу Кобзаря проти Радянського Союзу. "Облудне, підступне слово", — називалася відповідь у газеті "Свобода". А грудку землі, яку без згоди офіційної Москви взяв заступник ОУНСоюзу інж. Куропась із могили Шевченка, відібрали! Взамін запропонували таку ж, але з рук влади.

Закінчуючи короткий екскурс в історію, хочу зауважити, що Вашингтон діджався-таки Шевченка, а ось в Україні навзаєм Вашингтона ні як символа найвищих ідеалів нації, ні самого поки що немає.

• **Микола ВЛАЗІМІРСЬКИЙ,**
м. Севастополь

ОБГОВОРИМО?

СВІЧКА ЗА ШЕВЧЕНКА

Розповім вам про свою подорож до Почаївської лаври. Коли я поверталася з Італії (ще будучи там, у готелі, я надумала подякувати Богові за те, що онука все-таки побачила, що живою лишилася), заїхала до Почаєва. І от замовила службу за здоров'я та за упокій. Ви ж, певно, знаєте, що пишуться такі записочки. Коли я подала ченцю ті записки, він підрахував, скільки я винна грошей, та сказав, що за Тараса Шевченка молитися не будуть, бо він не православний. Повірте, я розгубилася, але викреслювати прізвище та ім'я Поета не стала, сказавши ченцю: "То викресліть, коли не можна".

І він викреслив. У тих записочках пишуться лише імена, я теж так роблю, але ім'я Тараса Григоровича завжди пишу з прізвищем, сама собі пояснити не можу чому. Цей випадок у Почаєві так мене приголомшив, що я до Тернополя їхала та все бідкалась із цього приводу. Жінка в машині, котра їхала також із Почаєва, навіть запитала: "А хто він вам такий, що так сприйняти, — рідич, чи що?" Я спочатку розгубилася, думала, що вона не знала, хто такий Шевченко, а потім мені її стало шкода.

Не розуміти болю за Шевченка — то вже край убогості, чи що? Повернувшись додому, невдовзі я дивилася передачу на УТ-1, там отець Юрій (депутат ВР) наприкінці передачі звертався до глядачів і просив, аби ми, будучи в храмі, не забували поставити свічку за Шевченка. Ось таке різне ставлення!

А та подія 31 березня 2004 р. заронила в мою душу сумнів — не щодо Шевченка, не щодо Бога, а щодо слуг Божих. Та все ж я не звинувачую того ченця за таке ставлення до Шевченка, бо його так навчили, переконали. А насправді він щиро віруючий, це одразу видно. Проглянула вашу газету, ще не всю, але відповідь знайшла у статті "Православність Тараса Шевченка" Дмитра Степовика. Та з'явилося нове запитання: хто ж навчив так того ченця з Почаївської лаври?

• **Валентина ІГНАТЕНКО,**
Херсон

ПРОМОВА ПРИ ВІДКРИТТІ ПАМ'ЯТНИКА ТАРАСУ ШЕВЧЕНКОВІ У ВАШИНГТОНІ В СУБОТУ 27 ЧЕРВНЯ 1964 РОКУ ДУАЙТА ЕЙЗЕНХАУЕРА, 34-ГО ПРЕЗИДЕНТА США

ДОКУМЕНТ

Насамперед, дозвольте мені подякувати вам за великодушний прийом.

13 вересня 1960 року, коли я своїм підписом перетворив у закон ухвалу, яка уповноважувала побудову цього пам'ятника, я вірив, що ви влаштуєте урочистість відкриття, яка відповідала б величчю Тараса Шевченка. Цей день настав, і до вас прийшли тисячі з усіх частин Сполучених Штатів; ви прийшли з Канади, з Латинської Америки і Європи, та навіть із далекої Австралії, щоб ушанувати пам'ять поета, який так переконливо висловив невмирущу рішучість людини боротися за волю та її негасимі віру в кінцеву перемогу.

Цей порив прихильників волі, щоб віддати шану українському героєві, далеко переходить мої сподівання. Але його значення не перевищує моєї надії, бо моєю надією є те, що ваш величний похід від Монумента Вашингтонові до пам'ятника Тарасові Шевченку запалить тут новий світовий рух у серцях, умах, словах і справах людей; безперервний рух в ім'я незалежності та волі всіх народів і всіх поневолених націй у всьому світі.

У мої юнацькі роки з певністю твердили, що впродовж життя моєї генерації принципи нашого вільного суспільства стануть відомі всім народам по всіх усюдах та що вони будуть універсально прийнятні у світі. Ця мрія розвіялася.

Упродовж кількох минулих десятиліть можновладці, які здобули контроль над великими обширами нашої планети, зневажали й заперечували засади волі й людської гідності. Революційні доктрини нашого вільного суспільства ще далекі від універсального застосування.

Навпаки, ми бачили протинаступи фашизму й комунізму, придушення особистих прав, заперечення національної незалежності та навіть знищення свободи запитів і дискусій.

Тиранія і гніт сьогодні не різняться від тиранії і гніту за часів Тараса Шевченка.

Сьогодні, як і тоді, тиранія означає зосередження всієї влади в руках елітарної групи, урядового бюро, однієї людини. Це значить, що кінцеві рішення, які стосуються кожного аспекту життя, залежать не від самого народу, а від тиранів.

Шевченко назвав того роду урядових узурпацій, рішень, та він вважав, що повинен терпіти сам за себе.

Але він звитається волі не тільки для себе самого. Коли він говорив про українську незалежність від російського колоніального правління, то ставив під загрозу свою власну волю. Коли ж він приєднався до Братства, метою якого було встановлення республіканської форми влади в країнах Східної Європи, його ув'язнено — навіть відібрано у нього право користуватися олівцем і папером, щоб записувати свої думки про волю. Сьогодні такий самий зразок життя існує в Радянському Союзі та в усіх поневолених країнах. Де тільки при владі є комунізм, там існує накинений контроль думки, вислову і фактично кожної фази людського існування, яку держава заважає опанувати. Наріжним каменем кожного вільного суспільства є обмежена влада, яка виконує тільки ті завдання, що їх народ потребує і яких він сам за себе взагалі не може виконати або не може виконати так, як це належить.

Наша власна країна була створена як суспільство вільне, у широкому переконанні, що де люди вільні, де вони мають право думати, молитися і діяти за своєю волею, — аби

тільки не топтати таких самих прав інших людей, — там буде швидкий людський поступ.

Ми також віримо, що коли така воля буде гарантована універсально, тоді буде мир між усіма націями.

Хоча світ сьогодні поділений між тиранією й волею, ми маємо надію і віримо, що так не залишиться назавжди. Між усіма, хто заселяє земну кулю, в кожній поневоленій країні — навіть у самій Росії — тільки горстка творить лиху конспірацію, опановуючи своїх співгромадян силою або ошуканством. Тому що людина інстинктивно бунтується проти уніформованості, вона прагне до волі, до добробуту й до миру. Тим часом воля кількох осіб заперечує волю мільйонів, і воля пригноблена таким станом речей. Але не забуваймо вікової правди, що "це також минеться".

У країнах Східної та Центральної Європи, серед неросійських націй СРСР і в самій Росії, — де поезії Шевченка добре відомі, — є мільйони поодиноких людських істот, які серйозно бажають права на самовизначення й самоуправління. Його постать, що стоїть тут, у серці столиці країни, близько амбасад, де її можуть бачити представники майже всіх країн світу, є світлим символом його волелюбності.

Вона промовляє до мільйонів гноблених. Вона дає їм постійну заохоту боротися без упину проти комуністичної тиранії, аж доки одного дня буде досягнена кінцева перемога, що напевно станеться.

Більшість із вас, тут присутніх, — українського походження або роду.

Усі ми, — якщо вернемося на одну, дві чи десять генерацій назад, — знайдемо своє родинне коріння в якійсь іншій нації, на якомусь іншому континенті.

Але сьогодні ми всі стоїмо ра-

зом як американці, з'єднані нашою спільною відданістю системі самоуправління — системі, яка уможливає нам бути іншими, але взаємозалежними; різними, але нероздільними.

Щоб змогти з успіхом принести світові мир із волею та справедливостю, ми мусимо збільшити наші спільні зусилля, щоб люди по всьому світу краще усвідомлювали, що тільки у волі можна знайти правильний шлях до людського поступу, щастя й самовиявлення. Шевченко жив цією правдою і її навчав. Відкриваючи цей пам'ятник Великому Українському Поетові XIX століття, ми заохочуємо сьогоднішніх поетів в Україні, у Східній Європі і в усьому світі включати в їхні поезії прагнення людства до волі, до самовияву, до національної незалежності та до волі для всіх людей. Якщо б Шевченко жив сьогодні, він був би у першому ряду цього великого змагання.

А тепер я пригадаю слова одного з найбільших синів Америки — Абрагама Лінкольна. Промовляючи тут якраз сто років тому, він сказав: "Це не тільки для сьогодні, але й на всі грядущі часи ми повинні для дітей наших увічнити це величчя і вільне правління, яким ми втішалися усе наше життя".

І в цей час так само — це не тільки на сьогодні, але й на всі грядущі часи ми зараз даруємо світові цю постать Тараса Шевченка, Кобзаря України та Борця за Волю, щоб увічнити віру людини в кінцеву перемогу волі. Безупинною нашою працею та за Божою допомогою одного дня настане нова доба, доба вселюдського миру з волею і справедливостю для всіх.

• **З видання "Нові дні". — № 174/175 (7—8). — 1964.**

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 490 775 грн. 22 коп.

ХРЕЩЕНИЙ БАТЬКО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Саме Михайло Максимович ввів її у класифікацію слов'янських мов

Уже тринадцять років поспіль збирає в Києві науковців, аспірантів, здобувачів не лише з України, але й із далекого та близького зарубіжжя XIII Міжнародна наукова конференція "Мова і культура" ім. проф. Сергія Бурога. Тут розглядається широке коло проблем лінгвістики, літературознавства, філософії, психології, історії, культурології, мистецтвознавства.

Організатори Конференції — Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України, Інститут психології імені Г. С. Костю-

ка АПН України та Видавничий дім Дмитра Бураго — основне своє завдання вбачають у сприянні розвитку та вдосконаленню науково-предметної та освітньо-культурної системи нашої держави, її інтеграції у світовий науковий, педагогічний, культурно-інформаційний простір та активізацію діалогу культур України й світу.

"Круглий стіл", що проходив у межах цієї Конференції, був присвячений видатному українському вченому-енциклопедисту Михайлу Олександровичу Максимовичу, 200-річчя з дня народження якого виповнюється восени нинішнього року.

Маргарита КАРПЕНКО, доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України, заслужений працівник ВШ України:

— "Круглий стіл", присвячений Максимовичу, в межах нашої конференції проводиться втретє. Цього разу він має особливе значення, бо нинішній рік позначений великими ювілеями: 190-ю річницею від дня народження Т. Г. Шевченка, 170-річчям заснування Київського університету і 200-річчям від дня народження першого його ректора Михайла Олександровича Максимовича.

У довідниках видатних філософів України й світу, видатних східнослов'янських і слов'янських мовознавців, істориків, палеографів, книгознавців тощо обов'язково є стаття про Максимовича. У довіднику про видатних біологів додарвінівського періоду він також присутній. Бо за його підручниками з біології навчалася вся Європа. Це відомо. Просто ми не завжди про це згадуємо. Досить сказати, що всі ботанічні терміни запропоновані Максимовичем. В українській гуманітарній науці немає такого напрямку, відгалуження, яке б не було почате Максимовичем. Тому історики визнають: це засновник історичної науки в Україні (а ми з'ясували — не лише в Україні); філологи кажуть: він перший почав вивчати "Слово о полку Ігоревім". І дав такі характеристики, наприклад, російської діалектології, що відомий Володимир Даль в основу свого "Словаря живого великорусского языка" поклав (і пише про це) класифікацію діалектів саме Максимовича.

Перший наш "круглий стіл" у 2002 році називався "І Пушкінові Максимович пісні вкраїнські позичав" (М. Рильський). Пушкін схилився перед Максимовичем як знавцем українських пісень і української культури, визнавав себе послідовником і, навіть, "поклонником" його, говорив: "Це вчений, який багато чого нас навчив". Пушкін писав, що багато взяв у Максимовича, наприклад: "А я оббираю Ваши песни" — тобто, збираю плоди з цих пісень.

Внесені як заголовок рядки зі статті Драгоманова "М. А. Максимович, его литературное, общественное значение" (Вестник Европы. — 1874) підкреслюють вагомість творчих звершень вченого-енциклопедиста, чітко визначають головний напрям славистичної діяльності М. Максимовича (1804—1873 р.), його роль в історії наукового слов'янознавства як засновника історико-філологічних східнослов'янських студій, фундатора нової схеми слов'янських мов і київської історико-філологічної школи.

Саме прагнення показати світові живу самотню українську мову в її кращих народнопоетичних зразках, довести, що фольклорні народнописані українські тексти є найбільш об'єктивним, неперевершеним за своїми можливостями джерелом для вивчення мови, культури, історії українського народу, надихнуло М. Максимовича, тоді молодого вченого-природознавця, на підготовку (паралельно з низкою наукових праць із ботаніки, зоології тощо) першої збірки українських пісень (Малоросийские песни, издан-

ные Максимовичем. — М., 1827 р. Кн. I—IV). Наукова діяльність Максимовича в докиївський період, ще на теренах Московського університету, де він був професором, зосереджена, переважно, на проблемах природознавства, до якого тяжів, і мовознавчих студіях у галузі термінотворення, термінографії. Водночас, "Малоросийские песни" стверджують новий, гуманітарний напрямок творчих пошуків. Завдяки розгорнутій передмові, словнику, коментарям і приміткам до народнопоетичних текстів, визначають не лише фольклорні, але й вагомі мовознавчі, історичні характеристики. Головна з них: на так зване малоросійське наріччя слід дивитися, як на окрему мову, відмінну від великоруської, а тим більше, від польської (теза 1827 року).

На терені Київського університету ідеї вченого сприяли створенню цілісного поліаспектного наукового комплексу. Він був першим професором-словесником. Працював він у Київському університеті до 1845 року. В 41 рік захворів, і тому залишив роботу. І до кінця свого життя вже ніде офіційно не працював, не мав повної пенсії. Але через багато років після того, як завершив і публікації, і роботу в Київському університеті, М. Максимович, як "колишній професор Київського університету" (це унікальне формулювання), був у 1871 році одноголосно обраний членом-кореспондентом імператорської Академії наук — зав. відділення російської мови і словесності, й водночас — доктором слов'яно-руської філології. Так його вшанували у зв'язку з 50-річчям наукової діяльності.

М. Максимович, на противагу класифікації батька слов'янської філології Домбровського, визначив нову, іншу класифікацію слов'янсь-

ких мов — поділ на східно-, західно- й південнослов'янські. Ця концепція існує донині. У класифікації Домбровського східнослов'янські мови — білоруська, українська — відсутні, російська знаходилася в системі задунайських.

Найперша заслуга Максимовича в українознавстві та, що він увів українську мову в класифікацію слов'янських, визначив там її повноправне місце, яке вона займає досі. Саме з цієї позиції стало зрозуміло, що українська мова повинна вивчатися окремо, спеціально, в порівнянні з іншими слов'янськими мовами. Максимович підкреслював, що навіть чеська й словацька більш між собою подібні, ніж російська, українська й білоруська. До того ж, при переліку східнослов'янських мов Максимович (а за ним Потебня й багато інших прогресивних дослідників) ставив такий порядок: українська, російська, білоруська мови. Бо українська — це мова людей, які жили в Київській Русі й залишилися на своїй території.

У 50—60-ті роки XIX ст. М. Погодін і О. Лаврівський заперечували автохтонність українців на землях Київської Русі й старобутність української мови. Завдяки цілеспрямованому поєднанню М. Максимовичем історичних і мовних аргументів, погодінська теорія отримала рішучу й переконливу відсіч, як і спроба відновити її (70—80-ті роки XIX ст.) у вигляді концепції Погодіна-Соболевського, проти якої, спираючись на українознавчі ідеї М. Максимовича, виступили І. Ягич, А. Кримський, О. Котляревський. Вони розбили її до кінця й довели, що територія Київської Русі — це споконвічна, вихідна територія життя східних слов'ян, зокрема українців; що українці — автохтонні на своїй землі, українська мова — самостійна тощо.

Світлана ХРАМОВА, кандидат філологічних наук, доцент Київського національного університету імені Т. Шевченка:

— Уважне вивчення праць Максимовича приводить до висновку, що вся його діяльність підпорядкована саме встановленню первісності української культури. Коли Максимовича прислали з Москви в Україну, очевидно, в підтексті було не тільки те, що він буде чинити опір колонізації цього краю, — про це писав ще прекрасний дослідник С. Пономарьов. Гадаю, представники царської адміністрації не могли навіть запідозрити, що юнак-природознавець стане людиною, яка закладе основи дослідження української культури в її найрізноманітніших аспектах. В одній із робіт Максимовича — замітках про походження та значення козацтва — він називає кілька синонімів: південноруська, руська земля — на одних сторінках із м'яким знаком, на інших — без, — і третє слово — Україна. Тобто, для Максимовича вже однозначно: Україна, південно-руська земля, руська земля — це синоніми. І те, що він почав із дослідження українського фольклору, примушує згадати: спочатку було слово. І він вивчав слово народу, й потім поступово, законотворно перейшов до історії, археології, політології, етнографії, вивчення української державності.

Праці Максимовича сприяли культурному самоусвідомленню української інтелігенції. Максимович розумів, що Україна як цілісність мало коли знаходилася в стані оптимістичного чи хоча б нормального національно-культурного розвитку. Більше того, бачив, що протягом віків ішла боротьба за національно-культурне виживання українського народу. Звідси його настійливість у вирішенні проблем фольклору, історії, мови, літератури, мистецтва, етнографії як проблем національ-

ного самовизначення.

Культура Київської Русі для нього, без сумніву, — етап становлення й розвитку українського народу. Українську державність, яка виникла в період визвольної війни, Максимович також намагається розглядати історично. Він описує структуру полкового управління, функціонально-адміністративні повноваження службових осіб тощо. І цим нагадує: Україна колись була достатньо самостійною політичною одиницею.

Зінаїда КИРИЛЮК, доктор філологічних наук, професор:

— Особисте знайомство Максимовича й Шевченка відбулося в 1843 році в Києві, коли здійснилася давно омріяна подорож поета в Україну. Видані в 1827 і 1834 роках пісні М. Максимовича були вже відомими Шевченкові. Він цінував і добре знав збірники народних пісень, вивчав їх, водночас збагачуючи народний репертуар власними творами. Це стало важливим стимулом розвитку стосунків поета й ученого-фольклориста. Жорстока доля надовго розвела шляхи Т. Шевченка й М. Максимовича. Зустрілися вони після заслання в Москву. М. Максимович дав обід на честь поета та його звільнення. Поет гостював у маєтку Максимовича. Їхнє листування свідчить про досить близькі, теплі стосунки.

І Шевченко, й Максимович багато уваги приділяли подіям Коліївщини. Обидва зазнали цензурних утисків із однієї причини. Шевченко при виданні "Гайдамаків", а Максимович — у зв'язку зі "Сказанням о Коліївщині". Історичні поеми, пісні надихали Шевченка. У ранній незавершній драмі "Назар Стодоля" Т. Шевченко планував розповісти про Саву Чалого. Одним із перших звернень, у яких він торкається історії, була поема "Тарасова ніч", 1838 рік: "Було колись. Панували, та більше не будемо. Тії слави козацької по-ки не забудемо". Можливо, ці слова є переробкою пісні "Ой спав пугач на могилі" із збірки М. Максимовича 1827 року. "У неділеньку святую" окремими мотивами перекується з надрукованими в 1834 р. думами про смерть Хмельницького і повстання Наливайка. Дуже багато таких моментів, які відчужаються в його творі окремими фрагментами.

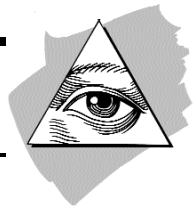
Учасники "круглого столу" — д-р філол. наук, проф. Алла Багмут, Наталя Лисюк, Галина Кравчук та інші дослідники також запропонували цікаві розвідки про наукову спадщину Михайла Максимовича. Загалом прозвучало 12 повідомлень, їх можна буде прочитати в наступному випуску наукового збірника "Мова і культура", який щорічно видається за матеріалами однойменної Конференції.

Записала
Галина ЖУРАКОВСЬКА

У наші дні площа перед червоним корпусом Університету стала свідком багатьох політичних і суспільно-громадських подій

3 РОЗМОВ ПРО НАБОЛІЛЕ

“СІЯВ ПШЕНИЦЮ,
А ЗІБРАВ СУРЖИКІ!”

Немало хто вже й забуває, що стосовно мови суржик — метонімія, перенесення назви одного предмета чи явища на інше. Первісно-бо суржик позначав суміш хлібних зернових культур, — як-от жита і пшениці, ячменю й вівса абощо (читаємо, для прикладу, в Костя Гордієнка: “Сіяв пшеницю, а зібрав суржик!”) — або ж стосувався людини різноетнічного походження (“Се суржик, — ілюстрував це поняття у своєму словнику Б. Грінченко, — батько був циган, а мати — дівка з нашого села”). І тільки в новітній, порівняно недавній час це слово почало асоціюватися, насамперед, із сумішню елементів різних мов, конкретно і головно в умовах України, — української та російської. “Говорить по-русько-українськи” — таке глумливе або поблажливо-нейтральне можна почути для уявлення того, що то є — мовний суржик.

Усі розуміють, в тому числі й немало носіїв суржику, що вживання його — не із числа чеснот індивіда. І все ж відповідь на запитання, чи існує бодай якась межа, не переходячи яку суржик може мати певне виправдання (хай і поблажливе), — відсутня. Хоча, може, й не про виправдання варто говорити, а про міру дозволених — принаймні поблажливо дозволених. Можлива вона — чи годі це й допускати?

ІМПЕРСЬКИЙ СПАДОК,
ЧИ СУЧАСНИЙ НАБУТОК

Чому саме в наші дні з’явилися підстави для виникнення цього несусвітнього новотвору — суржикізації? Адже, здавалося б, за найелементарнішою логікою (тринадцять років Незалежності!), саме це явище давно вже мусило б іти на спад, втрачати на силі. Але ні — не спадає і не втрачається, навпаки — стрімко прогресує (каламбурно виходить: прогресує явище регресу), захоплює все більші території. Доказ? А придивіться, прислухайтеся навіть до Галичини — вже й на її ґрунті чудово проростає суржик. До того ж, *саме той* — “русько-український”... І тут знову зринає запитання: як же так? Це ж бо те, чого не мусило б бути! І як сталося, що замість зміцнення нашої мови гору взяла стрімка її руйнація?

Акцентую на останньому, адже в країнах, які розвиваються на національній основі, проблема суржика незнана. Будь-хто-будь із нефахівців у Фінляндії чи Німеччині, Польщі чи Норвегії просто не знає, що то таке. Знає, що таке діалект, що таке жаргон чи сленг (скажімо, винятково важливим для нас є формування міського молодіжного сленгу на українськомовній основі), а от що то є суржик — те треба було б пояснювати, адже якщо й з’являються десь певні симптоми цієї химерії, їх у цивілізованих країнах, не вельми гаючись, ефективно знешкоджують. Як-от із допомогою широко знаного закону у Франції, що ним передбачено високі штрафи в офіційній сфері за вживання чужоземних слів (нині це переважно англіцизми—американизми), відповідники для яких є у французькій мові.

О, зіронізую, чи й можливий у нас такий закон! Адже якби він був та якби діяв, то бюджет нашої украї “суржикізованої” країни буквально б затріщав ... від надприбутків. Штрафи, — бо мусили б платити майже всі... Тобто, незчислиме плем’я суржиконосіїв збідніло б, зате скарбниця не встигала б рахувати грошові надходження. Та не турбуймося — такого закону в нас не буде. Поділяють: 15 відсотків депутатів-верховнорадівців розмовляє українською, 15 відсотків — російською, а 70 відсотків — суржиком. То хто — вони приймуть закон на захист чистоти нашої мови?

Жарти жартами щодо надприбутків, а ось відповісти на запитання, чому ми маємо те, чого у НИХ немає, варто. І найперше, що треба тут зазначити, це те, що суржик — це прибране у мовну форму суспільно-історичне явище, яке характеризує колоніальне, а в наших умовах — постколоніальне суспільство, свого роду імперський спадок, який, як усі переконалися, сам по собі не тільки не зникає, а й — за вже згаданих умов — посилює свої позиції.

ВАРТО ПАМ’ЯТАТИ ТАКОЖ,
ЩО СУРЖИК БУВ У
НАС НЕ ЗАВЖДИ

Скажімо, аніяк не могло його бути в добу нашої давньокіївської держави — Княжої України. Вже тому, що це була самодостатня — міцна, могутня країна, мова якої під мову іншої країни не підпадала. Розуміло, що це я маю на увазі живу народну мову, в українськості якої не сумнівалися не тільки такі авторитети-українці, як Михайло Максимович, але й такі російські вчені, як історик В. Ключевський чи мовознавець О. Шахматов. В. Ключевський, наприклад, стверджував: хочете знати, як звучала мова в давньокіївській державі? То поїдьте в нинішню київську губернію і там від першої-ліпшої селянки цю мову почуєте...

Ця переказана мною упевненість В. Ключевського, звичайно ж, не стосується тогочасної книжної мови, що розвивалася зовсім окремим чином, поєднуючи в собі — у різній мірі, залежно від автора та від жанру, старо(церковно)слов’янщину та стицію живої розмовної мови. Така то була специфіка, такий етикет епохи: книжною мовою писали й читали, але практично не говорили, живою ж народною не писали й не читали, але повсюдно нею говорили. Суржика ж, повторюю, у той час не було.

І зрозуміло чому: проростає він лише за

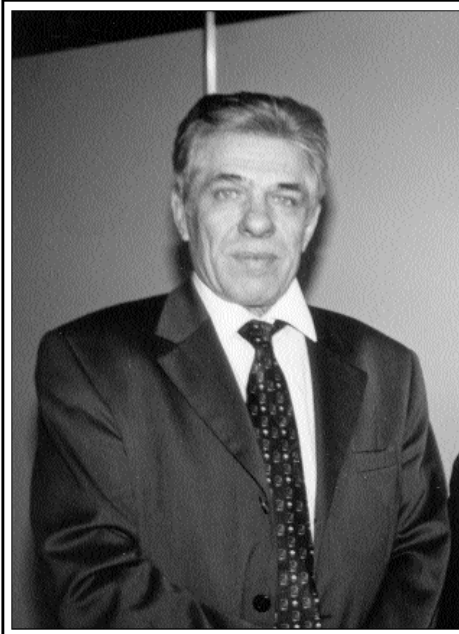
столітті двадцять першому? Не варто й доводити, що за цей час концентрація цього покруча не тільки відчутно зросла, а й пришвидшено, буквально на наших очах стала ще густішою. Ну, *канєшно*, “*не нада*”, *я тебе не пойняв*, *дєвушка*, *дякую вас*, *пожалуйста*, *сїчас покажу*...

... ПЛЮС ЗАНЕПАД КРАЇНИ

Отож, із походженням суржика зрозуміло. Він — породження тривалої доби бездержавного існування України, продукт зросійшувальних, асиміляційних потуг імперського режиму. Те ж, що й сьогодні він здійснює експансію, те, що й нині він — на коні, тобто, почуває себе найпрекрасніше, неспростовно засвідчує одне: Україною коїться вал її новітнього зросійщення. Скажімо, у засобах масової інформації це набуло настільки вже потворних форм, що відомий кінорежисер Юрій Іллєнко закликав недавно у “Слові Просвіти” наших громадян вступати до ... новітньої УПА — для того, щоб силою української волі звільнити ЗМІ від російськомовної окупації.

Утім не можна не згадати й іншу причину суржикізації. Цей диверсант-руйнач ще й тому має вражаючі здобутки у своїй інфекційній діяльності, що заявився він у нашу мову як у мову такої нації, яка перебувала ще лише в процесі свого новітнього народжен-

СУРЖИКІЗАЦІЯ

Професор Анатолій ПОГРІБНИЙ: “Суржикізація країни, суржикізація населення, мови, граматики мови... Звідки цей чудернацький новотвір? Відколи? Зрозуміло, що звучить у ньому деяка іронічність, хоча годі мати й сумніви: те, що схоплено ним, то — тенденція.

Доказом же того, що до нинішньої своєї масштабності ця проблема зросла на наших очах, є вже те, що й сам я пам’ятаю час, коли саме це поняття — суржик — у широкому вжитку було відсутнє, і багатьом треба було пояснювати, що воно означає”.

умов, коли країна, а разом з нею і її мова потрапляють у підлеглість іншій країні, іншому народові, іншій мові. У цьому разі мова метрополії здійснює на підколоніальній території руйніщну роль: деформує її, нищить, відтісняє, що означає — руйнує і саму душу народу, з якої нараз починає проростати цей мовний покруч — суржик. І тим успішніше це відбувається, чим ближчі одна до одної мови, у нерівній взаємодії яких (одна обороняється, друга — агресивно наступає) і витворюється цей мовний симбіоз. Зрозуміло, про що наразі йдеться: про те, що хоч за своїм складом російська й українська мови мають повний чи частковий збіг лише на 62 % (цікаво, що це десь на сім відсотків менше, ніж кількість збігів, скажімо, між італійською та іспанською), належать вони до однієї, східнослов’янської, мовної групи. Тобто, це той випадок, коли одна група з іншою сумісна, а якщо додати до цього ще й загальновідомі обставини довготривалого та невідступно-жорстокого зросійщення українських теренів, то дивуватися з того, що суржик так буйно в нас розкорінився, не доводиться.

Ось він — зафіксований нашими класиками, наприклад, тим же Борисом Грінченком, персонаж повісті якого “Серед темної ночі” Роман Сиваш, відслуживши армію, заявився до рідного села вже з мовою такого стибу: “Брат Зіновій! Получай рубля і бігай у лавочку! На всього рубля купуй канхетов, пряників, орехов — для насладження деушкाम”

Це — суржик кінця XIX — початку XX століття. А яка його трансформація нині, вже в

ня, становлення і розвитку. Та й сьогодні — з відомих історичних причин — українська модерна нація все ще *недосформована*. Була б вона як слід сформованою, то хіба допустила б на свої простори цього підступного руйнівника! Повторюю: нам, нашій нації ще належить входити і входити у силу, через що спрогнозувати неважко: боротьба з суржиком буде в нас і тяжкою, і довгою. Він зникне тоді, коли нація виросте, коли ми виростемо, — так можна сказати.

Зазначаючи це, я далекий від того, щоб перекладати всю провину на якість нашого українського люду. Щобільше, висловлю парадоксальну думку, що суржик — не тільки показник слабкості, але й навпаки — показник живучості нашого народу. Стільки-бо його мордували й гвалтували, стільки разів (понад 240!) забороняли його мову різними указами, наказами чи постановами, що, здавалося б, вже не те що на рівні лексико, а й на рівні акценту мало б перемоти незворотно, остаточно, тотальне зросійщення. Та ба! Нічого з цього ще царя-Петрового “дабы различий в написании и произношении не было” — нічого з того не виходить. Отож, суржик — бридотний виплодок, функція якого достоту химерна: з одного боку, він засмічує, руйнує нашу мову, але з іншого — служить ніби щитом, що його виставляє правдива українська мова (найперше — літературна), боронячись від остаточного нищення. Така реальна результативність неймовірних імперських зусиль і домагань: замість зліквідування мови — суржик, подолати який за наявності належної волі держави й суспільства, віриться, річ не безнадійна.

МОВНА ІНФЕКЦІЯ ПРОГРЕСУЄ

Не слід, щоправда, легковажити обставинами ускладнення: у попередніх століттях здоровий (принаймні — здоровіший) народний організм суржика не сприймав, відтравлював (згадаймо, з якими глузами сприймали в народі тих селянок, котрі починали “штокати”; скільки анекдотів намножилося з цього приводу!), однак в наш час не сприймати, відтравлювати народ, схоже, стомився. Звідси — біда: мовна інфекція, мовна корозія прогресує, є загроза токсифікації усього організму.

На жаль, це засвідчує живучість і ще однієї нашої прикмети, про яку варто в цій розмові згадати, — комплексу малоросійства. На лихо, живе він у дуже багатьох наших людях; що особливо прикро й особливо небезпечно — власне, у всіх нинішніх найвищесадовцях, і можна лише шкодувати, що не справдився прогноз видатного нашого поета й мислителя Євгена Маланюка, який вважав, що перше, на що спрямує свої зусилля самостійна Українська держава, як тільки вивільниться з московської корми, — це на боротьбу з комплексом малоросійства.

Ні, не розгорнулася ця боротьба, бракує навіть розуміння її потреби, як бракує і розумної владної еліти.

Як стверджує поет з м. Ізюм на Харківщині Іван Мірошніченко:

*Срамоті дає почин
Звержник-реформатор.
В Україні що не чин —
То русифікатор.*

Або й ще його ж рядки: “Там — реклама, тут — ЄЕП. // Сипле суржиком наerden”, “Щиру мову слов’яну топче хто завгодно.// Не любити Україну на сьогодні модно”.

У *такій* атмосфері — вільготно суржику! Паразитую він на комплексі саме малоросійської (а не української) неповноцінності, однією з прикмет якої і є підлягання іншій мові, іншій культурі, що її помилково чи інерційно вважають кращою, вищою. Та й, сказати б, інстинкт стадності (так просто позначимо цей психологічний чинник) теж відіграє тут свою роль. “Інші говорять суржиком, а чого я буду виділятися?” Або: “говорю, як усі”. Скільки ж маємо люду, який, надто у зв’язку зі зміною села на місто, і тягнувся, й досі тягнеться у мові до отого “як усі”! Хтось вважає — до російської мови. Але ні — саме до суржика. **До** суржика, але ж і **від** суржика — тобто, відштовхуючись вже од нього. Маю тут на увазі, що суржиком слабшої концентрації розмовляє більшість нашого люду вже й на селі; прибуваючи ж до міста, багато хто просто оволодіває суржиком сильної та найсильнішої концентрації, що його помилково вважає за російську мову (О, чи так уже й часто чуємо російську мову в наших містах — від Києва до Запоріжжя, Харкова чи Донецька! Тотальний, густий-прегустий суржик, що його політолог Андрій Окара ідко, але й не без підстав назвав *жлобським есперанто*. Оце вам і “берег”, до якого тисячі й тисячі українців або вже прибилися, або прагнуть прибитися: від своєї мови відірвалися, прибилися ж у потрактуванні тих же москвичів... до *жлобського есперанто*).

Цей перехід до суржика “вищої концентрації” індивіди, вражені малоросійським комплексом, здійснюють цілковито свідомо, навіть хизуючись. Нерідко такі особи нарочито пхають у свою мову якомога більше російських слів, прагнучи цим продемонструвати, що слова українські вони вже “забули”, що вже їм *по-руськи* *какось льюкче* (широко відомий вислів, який засвідчує все ж іще не подолану відразу наших людей до мовних покручів чи перекинчиків).

З огляду на масовість ураженості, є всі підстави стверджувати, що наші звернення до інфікованих суржиком на візі: чому ніяк не навчимося сприймати потворне саме як потворне? чому не зберігаємо себе такими, якими велів нам бути Бог на цій землі, — зі своєю мовою, культурою та звичаями? Ці наші закланні та переконувальні належної мети ще довго й довго не сягатимуть. Тим більше, що мусимо особливо дбати про педагогічність, розважливості у цій справі, остерігаючись надмірних шельмувань і звинувачень носіїв суржика, що може обернутися лише тим, що хворобу буде остаточно загнано в глибини.

Далі буде.

•

Анатолій ПОГРІБНИЙ

«ЗА ГОЛОСИ МОЛОДІ ЗРОБИМО ВСЕ!»

МОЛОДА КРАЇНА

Побутує думка, що молодь, зазвичай, є найбільш політично інертним прошарком населення. Але цьогорічна передвиборча кампанія доводить протилежне. Чи то політики не вірять стереотипам, чи ситуація змінилася, але в той чи інший спосіб кандидати в президенти цього разу відчайдушніше борються за молоді голоси. З'явилося навіть щось на кшталт моди — переорієнтовувати свою соціальну політику під смаки молодих виборців. Про це свідчать різноманітні гасла, молодіжні акції, що їх проводять політичні партії та блоки, а також створювані багатьма партіями молодіжні комітети (наприклад, спілка «Українська соціал-демократична молодь», коаліція молоді «Наша Україна» тощо).

Але що реально зробили кандидати в президенти для молоді за останній час?

На перше місце за кількістю проведених молодіжних акцій я б поставила Соціал-демократичну партію України (об'єднану). Пріоритетним для себе однопартійці Віктора Медведчука визначили фізичне виховання молоді. Зокрема на День молоді вони взяли активну участь в організації концертно-розважальних заходів та різноманітних спортивних змагань. Пропагуючи здоровий спосіб життя, об'єднані соціал-демократи організували низку турнірів із різних видів спорту під загальним гаслом «Молодь — за здоровий спосіб життя!». Найпопулярнішими стали змагання з футболу, вуличного баскетболу, пляжного волейболу та бойових мистецтв. У Вінниці серед учнів старших класів була організована військово-патріотична гра «Кубок троянди», на Полтавщині вони провели турнір із дівочого міні-футболу, на Львівщині відбулася спартакіада «Майбутній олімпієць», яка включила в себе легкоатлетичні змагання серед учнів шкіл. Ізяславський райком СДПУ(о) Хмельницької області ініціював проведення турніру з козацьких бойових мистецтв.

Ця партія також приділяє увагу обговоренню нагальних молодіжних питань. Як повідомляє офіційний Інтернет-сайт СДПУ(о), у День молоді в містах України відбулися «круглі столи» та семінари, на яких порушувалися проблеми державної молодіжної політики, обговорювалися шляхи та перспективи їх вирішення. Громадські приймальні СДПУ(о) Києва провели консультаційні дні, присвячені проблемам молоді та захисту її конституційних прав, організували широкомасштабну акцію з анкетування молоді щодо нагальних проблем студентства, провели «круглий стіл» на тему: «Перспектива розвитку молодіжної політики в Києві». У Вінниці було відкрито громадську приймальню для молоді з надання інформаційно-юридичних консультацій. У Львові за підтримки об'єднаних соціал-демократів пройшов українсько-польський фестиваль «Молодь. Інтеграція. Європа». З метою консолідації молодіжних сил, харківські партійці влаштували агітаційну виставку «Молодіжні організації Харківщини».

Відзначенням вищезазначеного свята молодіжна політика партії не обмежилася. СДПУ(о) стала організатором Всеукраїнської програми «Правовий всеобуч», 31 березня в Києві провела «День вулиці», 24—27 червня у Запоріжжі влаштувала фестиваль «Віра, Надія, Любов» — і це далеко не повний список молодіжних акцій, загальне враження від яких — схильність до динаміки, прагнення спонукати молодь як до фізичної, так і до політичної активності.

Світлина Б. Гдаль

Вибори проходять протягом одного або двох днів, підготовка до них триває місяцями. Передвиборчої кампанії багато хто підсвідомо боїться — згадується народне прислів'я: «Пани скубуться, а в холопів лоби тріщать». Але чи так це насправді? Чи стає народ жертвою змагань своїх обранців? Можна одне сказати з упевненістю: з наближенням дати «ікс», усе динамічнішою стає соціальна діяльність кандидатів, упродовж мінімального часу вони намагаються залучити до лав свого електорату максимальну кількість людей.

Заходи, проведені останнім часом Віктором Ющенком та блоком «Наша Україна», спрямовані на духовний розвиток української молоді. Зокрема за ініціативою блоку було проведено літературний конкурс «Любіть Україну». Брала участь у конкурсі молоді українці до 22 років, які намагалися викласти у творі своє розуміння та бачення України. У результаті було видано альманах «Пробудження», презентація якого відбулася 4 червня. А ще — саме молоді адресується багатотиражний томик поезій Василя Стуса та компакт-диск із його творами — особисто від родини Віктора і Катерини Ющенко.

Шанувальники сучасної української музики були вдячні «Нашій Україні» за концерт для молоді в київському клубі «Бінго», який був організований з метою популяризації українських музичних груп. За посередництва офіційного Інтернет-сайту Віктора Ющенка всі бажаючі мали можливість отримати безкоштовне запрошення на концерт.

Чільне місце в молодіжній політиці блоку займає вирішення освітніх проблем. Так, 24—25 червня проведено конференцію з проблем освіти національних меншин України, яка проводиться згідно угоди про співпрацю між Конгресом Національних громад України та блоком «Наша Україна», підписаної навесні 2004 року. У конференції брали участь понад 70 представників від 13 національних громад України. Народний депутат Іван Васюник під час свого виступу сформулював позиції блоку «Наша Україна» щодо особливостей організації освіти національних громад в Україні. Зокрема він зазначив, що освіта дітей із національних меншин повинна мати на меті

збереження національної ідентичності й водночас формувати в дітей усвідомлення себе відповідними громадянами України. Відомо українцям і акція блоку Віктора Ющенка «Український підручник — дітям Криму», в результаті якого у кримських школярів з'явилася близько півтори тисячі українськомовних підручників.

Нині коаліція молоді «Наша Україна» допомагає сумським студентам проводити акцію протесту проти об'єднання трьох місцевих ВНЗ у Сумський національний університет. Молодь поставила наметове містечко та проводить мітинги, а депутати «Нашої України» обіцяють влаштувати велику акцію протесту в Києві та Сумах, якщо наказ про об'єднання університету не буде скасовано.

Не забуває про молодих виборців і Віктор Янукович. Його команда демонструє науково-аналітичний підхід до молоді. Принаймні тут присутні переважно соціологічні дослідження, обговорення та форуми. Зокрема у квітні цього року урядом було ініційовано великий освітньо-інформаційний проект, що проводився у три етапи. Перший етап мав на меті провести соціологічне опитування серед студентів 125 вищих навчальних закладів, аби визначити рівень обізнаності молоді в політичному житті країни, ставлення молодих людей до сучасного політичного та економічного курсу влади, зокрема до Кабміну. Другий етап акції був присвячений обговоренню результатів реалізації Програми уряду на 2003 рік — «Відкритість, дієвість, результативність» та інформуванню молодих громадян про основні засади Програми Кабінету Міністрів на 2004 рік — «Послідов-

ність, ефективність, відповідальність». Роботу проводили у формі «круглих столів» у навчальних закладах та обласних адміністраціях. Заключним етапом цієї роботи став Всеукраїнський молодіжний форум «Громадська оцінка роботи уряду — погляд молоді», що зібрав представників молодіжних громадських організацій України, студентської, робітничої, творчої, сільської та бізнесової молоді з усіх регіонів держави.

Віктор Янукович виступає також за активізацію молодіжної політики у сфері європейської інтеграції. Про це він заявив на Національних зборах молоді України «Молодь. Європа. Майбутнє», що відбулися у травні. Вони були організовані українським урядом, і тут були присутні активісти молодіжного руху з усіх регіонів країни. Зокрема за результатами зборів вирішено активізувати роботу над доопрацюванням та прийняттям проекту Закону України «Про забезпечення молоді першим робочим місцем» та створенням Національного центру молодіжних організацій.

Серед молодіжних програм, розроблених урядом останнім часом, варто звернути увагу на обласну програму розвитку молодіжних і дитячих громадських організацій «Молода громада (2004—2008 роки)». Завдяки їй визначено пріоритетні напрями діяльності державних структур щодо підтримки громадських організацій, які опікуються вирішенням проблем молоді, забезпеченням їх духовно-культурного та фізичного розвитку, формуванням правової культури, підтримкою молодіжного підприємництва тощо.

Важко визначити ту частину з усіх молодіжних програм та акцій, організованих урядом, яка вочевидь стосується президентських виборів. Зателефонувавши до Партії регіонів України, я почула відповідь, що ніяких молодіжних акцій партія не проводить і не збирається цим займатися. Отже, чи то уряд діє від імені Януковича, чи насправді лідер Партії регіонів не вважає за потрібне перед виборами спеціально потурбуватися про молоді голоси?

Щодо інших кандидатів на пост президента, складається враження, що питання орієнтації на молоде покоління для них не стоїть. Із Комуністичною партією все очевидно: основний відсоток його електорату становлять пенсіонери, тому особливо займатися проведенням молодіжних програм та акцій для них немає сенсу. Подібну позицію займають і інші партії, що висунули своїх кандидатів у президенти.

Отже, чи виграє населення держави від передвиборчої кампанії? Впевнена: молодь — виграє. Коли на концертному майданчику збирається веселий натовп, вимагаючи хліба та воли, йому все, великою мірою, байдуже, — яка партія той концерт організувала. Сьогодні вони підуть на спортивні змагання до соціал-демократів, завтра бігтимуть на якусь презентацію до «Нашої України», а потім братимуть участь у конференції за участю Партії регіонів. Проте не треба звинувачувати молодь у політичній інертності або невизначеності в політичних уподобаннях. Вони, наразі, абстрагуються від політики, намагаючись використовувати можливість весело провести час, коли кандидати та партії змагаються за їхні симпатії.

А от кого вони залишать у виборчому бюлетені, це буде потім і залежатиме від їх громадської відповідальності та патріотизму.

● Інтернетом подорожувала
Марія КИСЕЛЬОВА

ПРОГНОЗ

ФОРМУЛА ВИБОРІВ: СУЦІЛЬНИЙ АДМІНРЕ-

«Якщо порівнювати теперішню кампанію з попередніми, найголовніша відмінність полягає в тому, що ще ніколи в історії українських передвиборчих кампаній не було такого миттєвого висунування ключових політичних гравців і їх миттєвої реєстрації Центральною виборчою комісією», — вважає шеф-редактор журналу «Політична думка» Володимир Полохало.

Хоча чинний Президент не висунується, він, на думку Полохала, залишається за кермом політичних процесів. Зокрема саме він є справжнім керівником передвиборчого штабу Януковича, а не Сергій Тигіпко. Голова Нацбанку, швидше за все, виступає в ролі другого заступника. Бо перший заступник — це Віктор Медведчук.

Початок кампанії показав, що Україна сьогодні не готова до чесних, прозорих, демократичних виборів. За прогнозами політолога, питання про це в першій декаді XXI століття навіть не поставатиме. Зараз Захід неспроможний забезпечити демократичність виборів у нашій державі. Він не має достатнього впливу на політичні процеси в Україні (відсоток зовнішнього і внутрішнього впливів дорівнює від 30 до 70 відсотків). Політичний режим зі своєю політичною культурою не сприймає демократичні цінності, прозорі й цивілізовані правила політичної гри. А тому не варто сподіватися, за словами Полохала, що ці вибори запропонують рівні можливості для кандидатів у президенти. Дискредитаційна кампанія з боку провладних ЗМІ — буде основною ознакою цієї кампанії. Так само будуть обмежені права громадян в отриманні об'єктивної та чесної інформації.

Теперішня президентська кампанія — це поєднання адміністративного ресурсу, маніпуляційних технологій з політичними провокаціями, які є новинкою для українського передвиборчого процесу.

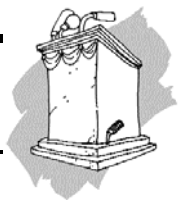
У регіональному розрізі, на думку В. Полохала, сьогодні не можна говорити про загальнонаціональний масштаб кампанії. Варто аналізувати той чи інший регіон. У багатьох областях України склалися особливі політичні зони, де ігнорування базових засад і цінностей допускається набагато більше, ніж на загальнонаціональному рівні. Ці регіони є керованими з точки зору відсутності спротиву адміністративному тиску і маніпуляційним технологіям. У першу чергу, це Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Сумська, Полтавська області та Автономна Республіка Крим.

За даними соціологів, 65 % виборців уже визначилися зі своїми симпатіями. Максимальний електорат лівих кандидатів — 25 % виборців. Вони змагаються між собою. Симоненко й Вітренко, до того ж, виконуватимуть роль технічних кандидатів із метою дискредитації Ющенка.

Найбільша інтрига полягає в тому, як зреагують 35 % виборців, які ще не визначилися. І на скільки відсотків буде спотворено волевиявлення громадян. Українські політологи й соціологи допускають, що спотворення може досягти 10 %, — підсумував шеф-редактор «Політичної думки».

● **Богдан ГДАЛЬ**

VOX POPULI

За таким принципом на майбутніх президентських виборах діятимуть кияни, яких опитував кореспондент “Слова Просвіти”. Запитання було таким: “Якби Вам пропонували гроші, подарунки тощо з метою схилити Вас на бік того чи іншого кандидата, чи взяли б Ви ці гроші і як голосували б?”

Анатолій Буртовий, художник:

— Я б не брав ні грошей, ні подарунків. Бо в мене є свої переконання стосовно певного кандидата в президенти.

Ніна Вікторівна, пенсіонерка:

— Ви знаєте, колись

ГРОШІ ВЗЯТИ — І ГОЛОС НЕ ПРОДАТИ

Юлія Тимошенко сказала: люди добрі, гроші беріть, а голосуйте за кого потрібно. Люди можуть взяти, бо ті гроші — теж наші.

Олексій, студент:

— Гроші, може, й візьму, але голосувати за кандидата, який їх дав, не буду, якщо він мені не до вподоби. Все одно ніхто не дізнається, який вибір я зробив. Це моє право.

Роман, менеджер:

— Я буду голосувати! Ніколи! Вважаю, що в цьому немає сенсу, адже все купується і все продається.

Надія Пазяк, науковий працівник Інституту фольклористики:

— Я маю сумління і вірую в Бога. Як я можу робити щось подібне? Про це навіть не може бути мови.

Володимир, студент:

— Я собі вже вибрав кандидата, за якого проголосую. Гадаю, що краще враховувати не те, що будуть купувати окремих людей, а те, що купуватимуться цілі блоки чи партії. Якщо якийсь кандидат віддасть комусь свої голоси, тоді перевага “отримувача” буде вагомішою.

Викладачка, яка відмовилася назвати себе:

— Про що ви говорите? Гроші я б не взяла нізащо. Вибори є вибори, і цим усе сказано!

Олександра Коваль, пенсіонерка:

— Ні, я не голосуватиму за кандидата, який мені пропонуватиме гроші, й не візьму їх. Нас навчали, що потрібно відстоювати правду й робити все від душі. Тому для мене ці подарунки неприйнятні.

Олександр, фінансовий директор:

— Якби мені запропонували гроші, то я б їх узяв і витратив на добру справу, але проголосував би так, як хочу. Я ж не дурень, що би продавати свій голос.

Анатолій Колоша, директор “Динамо”:

— Не братиму грошей, бо я не продаюся. Людей, які захочуть купити мій голос, я одразу ж поставлю на місце.

Розпитував
Богдан ГДАЛЬ
Світлини
Мирослава **БУРТОВОГО**

В ТЕМУ

«КУЧМОВОЗ» ЯК СИМВОЛ ЕПОХИ

10 років України з Кучмою принаймні збагатили її фольклор.

У середині 1990-х двоколісний візок, на якому громадяни з обмеженим бюджетом транспортують мішки й клунки, стали називати “кучмовозом”. Попередня назва, “кравчукка”, остаточно відійшла в минуле. Власників “кучмовозів” переслідують у метро, лякаючи по гучномовцю тим, що “потрапляння скоби візка у стрічку ескалатора призводить до його зупинки”. Тим не менш, “кучмовоз” став символом десятиріччя, що минає з часів першого обрання Леоніда Кучми на президентську посаду. Із цим нехитрим знаряддям українські громадяни підкорювали польські й румунські базари та освоювали Апенінський півострів у пошуках нелегальної роботи.

Похідні від імені й прізвища Президента не поширилися на інші предмети народного побуту. Зокрема не мали успіху спроби умільців охрестити горілку домашнього виробництва “давилівкою”. Назва зникла так само швидко, як і з’явилася. Не прижилася й інша версія назви самого — “кучманівка”, що зайвий раз підтвердило історичну повагу українців до справжніх цінностей.

Починаючи з 2000-го, чимало критиків Леоніда Даниловича, відзначаючи його неабиякий внесок у боротьбу з демократією, стали називати нашу державу Кучманістом, а її лідера — Кучмен-баші. Однак традиції громадянського суспільства азійського зразка в Україні не вкоренилися. Серед іншого, — белетристику з-під пера Л. Кучми не примушували вивчати в навчальних закладах, скажімо, як твір його колеги з Середньої Азії “Рукнаме”.

Так само недовговічним було орнаментування, яке придумали для українців росіяни: в певний час у Москві стало модним називати найближчих західних сусідів “кучмаками”. Мода виявилася скороминущою.

Тим не менш, неможливо не відзначити відображення наслідків діяльності Л. Кучми в мовній царині. Наприклад, слово “гарант” стало одним із синонімів самого Леоніда Даниловича, а слово “кучма”, первинне значення якого — “шапка”, — й досі вживається у значенні “Леонід Данилович”. Маємо цілком несподіваний лінгвістичний феномен, якщо згадати широко вживаний фразеологізм “на злодієві шапка (кучма) горить”.

Протягом перебування Л. Кучми при владі збагатився асоціативний ряд понять про Україну в світі. Зокрема крім слова “Чорнобиль”, у згаданій низці з’явилися “тейп-гейт”, “кольчуга” і зовсім недавно — “Мукачеве” як свідчення прозорості нашого виборчого процесу. Захоплені іноземці, натомість, придумали термін “Kuchmaship”, що можна перекласти як “кучманівання” або “кучманіння”.

Не остаточно очманіли за 10 років громадяни збагатили народну скарбницю численними анекдотами про керівника держави. Ескалатора історії якої не зупинити навіть потрапляння у неї “кучмовоза”.

Л. П.

РЕЗОНАНС

Сержанта міліції М. Джумелю, який у своїй доповідній записці керівництву чітко описав причетність міської влади та правоохоронців до викрадення бюлетенів, спочатку було виселено з гуртожитку, в якому він мешкав. Потім, без жодних пояснень, його не допустили до вступних іспитів в Академію МВС. Відтак хлопець написав заяву на звільнення. Зараз живе в гірському селі, у своїх батьків, також безробітних. Згадується, як після гучної заяви сержанта у стінах Верховної Ради міністр внутрішніх справ Микола Білоконь обіцяв, що Джумеля не постраждає. Але, мабуть, слова генерала мало варті у нашій країні.

Як повідомила Уповноважений Верховної Ради з прав людини Ніна Карпачова, вона й надалі буде опікуватися долею цього хлопця. Іншим фігурантам резонансної справи пригоди, подібні до Джумелиних, не судилися. Напередодні Дня Конституції Президент видав указ про нагородження відомих закарпатських діячів. Не хочеться говорити погану про справді шанованих людей краю, які своєю працею заслужили відзнаку. Але деякі прізвища

ВИБОРИ, ПОЗНАЧЕНІ СМЕРТЮ

Закарпаття все ще лихоманить від сумнозвісних виборів мера Мукачевого. Міського голови місто так і не має, але проблем кримінального характеру стає все більше.

викликають зовсім інші почуття. Так, орденом “За заслуги” III ступеня було нагороджено Юрія Пересту — того самого, що очолював територіальну виборчу кампанію на сфальсифікованих виборах, проти якого опозиція вимагала порушення декількох кримінальних справ. Звання “Заслуженого працівника сільського господарства” було присвоєно колишньому виконуючому обов’язки мера Мирославу Оплачку, який керував містом після антиконституційного указу Президента. Голова Тимчасової слідчої комісії з виборів мера Мукачевого, народний депутат України Юрій Оробець (“Наша Україна”) вже направив депутатський запит до Генерального прокурора України з проханням розслідувати факти корупції в Адміністрації Президента України за фактом присудження звань і вжити заходів прокурорського реагування.

Тим часом громадськість краю збуджена ще однією трагічною подією — смертю ректора місцевого універси-

тету Володимира Сливки. Місцеві правоохоронці одразу заявили, що це було самогубство, й відмовилися порушити кримінальну справу. Однак у світ випливало все більше подробиць цього “самогубства”. У місцевій пресі повідомлялося, що характер поранень свідчить про те, що руки ректора були порізані після ударів у серце, яких могло бути декілька. Є свідчення про те, що собака, який охороняв будинок покійного, напередодні був нагодований седативними ліками. І сам ректор у день смерті зранку вжив снодійне. Лікарі не надали документів про те, яким чином ректора намагалися рятувати в реанімації, і результатів експертизи розтину тіла. Уже після поховання у порожній дім вдерлися злодії та поцупили записник і мобільний телефон покійного професора.

Відомо, що ректору погрожували представники СДПУ(о), які хотіли керувати участю у виборчому процесі співробітників і студентів найбільшо-

го наукового закладу області. Напередодні 40-го дня після смерті ректора було-таки порушено кримінальну справу за фактом його смерті. Але надії на її об’єктивне розслідування до президентських виборів немає: справою займаються ті ж самі пінкертони, що розслідують фальсифікацію мукачівських виборів. Коментарі зайві.

Недавно сталася ще одна трагедія — у під’їзді власного будинку жертвою нападу став оператор телекомпанії “М-студіо” Іштван Коцаник. Він зазнав важких ушкоджень. Після дев’яти днів перебування у комі, не повертаючись до свідомості, оператор помер. Телекомпанія підтримує опозицію, влада вже декілька разів відключала її від мовлення. Лідер блоку “Наша Україна” Віктор Ющенко вже висловив співчуття родині покійного й вимагає ретельного розслідування обставин цієї смерті.

Ірина КОЛЯКА

РЕПЛІКА

Лазаренко в своєму інтерв’ю фактично зізнався у власних політичних симпатіях до Віктора Януковича. “Сьогодні мені багато в чому імпонують дії прем’єра, особливо в напрямку більшої прозорості економіки”, — заявив він. “Я не знаю, для чого нагнітається тема судимостей Віктора Федоровича в підлітковому віці, — нібито широко дивується Лазаренко. — Можливо, це частина провокації його опонентів у структурі нинішньої влади. — Я ж знаю В. Януковича як міцного господарника, здатного піти на жорсткі заходи, якщо того потребують обставини”.

Варто зауважити, що публікація в газеті “Сьогодні” — це вже третє з рахунку інтерв’ю з Павлом Івановичем, яке з’явилося в українській пресі після кількарічної мовчанки. Але його зізнання в “Українській правді” й журналі “Контракти” були

РУКА РУКУ МИЄ?

Газета “Сьогодні” надрукувала інтерв’ю з Павлом Лазаренком. Факт оприлюднення думок опального олігарха в одній із найтиражніших і найлояльніших до чинного режиму українських газет, акціонером якої, за власним зізнанням, є донецький олігарх Ахметов, наводить на певні роздуми. Не менш цікавими видаються деякі “прозріння” американського арештанта.

обережнішими, коли йшлося про політичні погляди экс-прем’єра. Нині ж Лазаренко не приховує, що душа його, як і раніше, належить владі. І це, незважаючи на те, що ця влада через Генпрокуратуру звинувачує його в корупції, відмиванні грошей і причетності до організації резонансних замовних убивств, зокрема Євгена Щербаня і Вадима Гетьмана. Дивно, чи не так?

Цікаво, що прем’єр ніяк не відреагував на відвертості свого нового заокеанського симпатика. Зрозуміло, чому. Навряд чи Януковичу,

який у світлі осінніх виборів намагається видаватися “білим і пухнастим”, може імпонувати підтримка людини, ім’я якої в Україні сприймається як символ казнокрадства. Більше того, ця підтримка “єдиному кандидату від влади” не потрібна. “Скажи мені, хто тебе підтримує, і я скажу, хто ти”, — відомий крилатий вислів тут доречно було б вжити саме так. Може, Павло Іванович настільки втратив за океаном відчуття українських реалій, що вважає, ніби без його вагомості слова Віктор Федорович не перемаже? Навряд.

Імовірно — стелить соломку, щоб після перемоги “большого Дона” було м’якше приземлитися на рідні землі. Не розуміючи в той же час, що робить останньому ведмежу послугу. І тут виникає запитання: а кому в Україні потрібна прив’язка прізвища Лазаренка до Януковича? Виникає враження, що хтось намагається підставити Віктора Федоровича, послугуючись щирими намірами колишнього відомого політика. Котрий, у свою чергу, теж керується аж ніяк не альтруїстськими міркуваннями. І цей “хтось” навряд чи має відношення до опозиції.

А може, ми просто не знаємо про те, що копіятка великої політики десь за лаштунками авансцені закрутилася в інший бік, і на наших очах починається процес відбілювання Павла Івановича? Бо ж не даремно сказано: рука руку миє.

Михайло СИДОРЖЕВСЬКИЙ